

SÆCULUM XI

# HERMANNI

CONTRACTI

MONACHI AUGIÆ DIVITIS

HUMBERTI S. R. E. CARDINALIS

SILVÆ CANDIDÆ EPISCOPI

OPERA OMNIA



ACCEDUNT

S. LEONIS IX, VICTORIS II, STEPHANI IX, NICOLAI II,

SUMMORUM PONTIFICUM

OPUSCULA, EPISTOLÆ ET PRIVILEGIA

*Intermiscantur*

STEPHANI CARDINALIS, B. MAURILII ROTHOMAGENSIS, GERVASII REMENSIS, RAIMBALDI ARELATENSIS, LEODEGARII VIENNENSIS, S. ANNONIS COLONIENSIS, ARCHIEPISCOPORUM; DROGONIS BELLOVACENSIS, JOANNIS SABINENSIS, ADELMANNI BRIXIENSIS, HUGONIS II NIVERNENSIS, FROLLANDI SYLVANECTENSIS, LEONIS ATINENSIS, EPISCOPORUM; BOVONIS ABBATIS S. BERTINI, WIDRICI ABBATIS S. GHISENI, AVESGOTI ABBATIS S. PETRI CULTURÆ CENOMANENSIS, THEUZONIS EREMITÆ ET MONACHI, ODONIS MONACHI FOSSATENSIS, ANSELMII CANONICI LEODIENSIS, GOZECHINI SCHOLASTICI, FRANCONIS SCHOLASTICI LEODIENSIS, SS. ARIALDI ET HERLEMBALDI, BERENGARII VICECOMITIS NARBONENSIS,

*SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA QUÆ EXSTANT.*

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

---

TOMUS UNICUS.

---

VENIT 7 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,  
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,  
SEU PETIT-MONTROUGE.

1853

# ELENCHUS

## AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLIII CONTINENTUR.

### HERMANNUS CONTRACTUS MONACHUS AUGIÆ DIVITIS.

Chronicon cum auctariis, *col.* 55. — De mensura astrolabii, *col.* 379. — De utilitatibus astrolabii, *col.* 389. — De musica, *col.* 415. — Sequentia de beata Maria virgine, *col.* 443. — Carmen de conflictu ovis et lini, *col.* 445.

### S. LEO IX PONTIFEX ROMANUS.

Libellus de conflictu vitiorum atque virtutum, *col.* 559. — Oratio ad Adelbertum comitem, *col.* 577. — Notitia de cœnobio S. Apri, *col.* 581. — Diplomata data cum adhuc episcopus Tullensis ageret, *col.* 583. Epistolæ et decreta pontificia, *col.* 591.

### VICTOR II PONTIFEX ROMANUS.

Epistolæ et decreta, *col.* 805.

### BERENGARIUS VICECOMES NARBONENSIS.

Querimonia adversus Guifredum Narbonensem archiep., *col.* 837.

### THEUZO EREMITA ET MONACHUS S. MARIE DE FLORENTIA.

Prologus expositionis regulæ S. P. N. Benedicti, *col.* 845.

### ODO MONACHUS FOSSATENSIS.

Vita Burchardi comitis, *col.* 847.

### ANSELMUS CANONICUS LEODIENSIS.

Historia episcoporum Leodiensium, *col.* 861.

### DROGO BELLOVACENSIS EPISCOPUS.

Epistola ad W. coepiscopum suum, *col.* 865.

### STEPHANUS X (corr. IX) PAPA.

Epistolæ et privilegia, *col.* 869.

### GOZECINUS SCHOLASTICUS.

Epistola ad Valcherum, *col.* 885.

### JOANNES SABINENSIS EPISCOPUS.

Querimonia contra Farfenses monachos, *col.* 909.

### HUMBERTUS CARDINALIS, EPISCOPUS SILVÆ CANDIDÆ.

Contra Græcorum calumnias, *col.* 929. — Adversus Simoniacos, *col.* 1005. — APPENDIX. — Fragmentum disputationis contra Græcos, *col.* 1213. — Domni J. Mabillonii Dissertatio de pane eucharistico azymo ac fermentato, *col.* 1219.

### ADELMANNUS BRIXIENSIS EPISCOPUS.

Enistola ad Berengarium, *col.* 1289. — Rhythmi alphabetici de viris illustribus sui temporis, *col.* 1295.

### NICOLAUS II PAPA.

Epistolæ et privilegia, *col.* 1501.

### HUGO II NIVERNENSIS EPISCOPUS.

Epistola ad Bartholomæum Turonensem archiepiscopum, *col.* 1567.

### BOVO ABBAS S. BERTINI.

De inventione et elevatione corporis S. Bertini, *col.* 1569.

### FROLANDUS SYLVANECTENSIS EPISCOPUS.

Epistola ad Berengarium, *col.* 1569.

### WIDRICUS ABBAS S. GHISLENI IN HANNONIA.

Epistola ad Henricum imp. cognomine *Nigrum*, *col.* 1571.

### FRANCO SCHOLASTICUS LEODIENSIS.

Specimen ejus operis de quadratura circuli, *col.* 1575.

### B. MAURILIUS ARCHIEPISCOPUS ROTHOMAGENSIS.

Epistola ad episcopum Ebroticensem, *col.* 1587. — Professio fidei de sacramento corporis et sanguinis Christi, *col.* 1589. — Epitaphia Rollonis et Guillelmi Longæ Spathæ, Northmanniæ ducum, *col.* 1589.

### RAIMBALDUS ARELATENSIS ECCLESIE ARCHIEPISCOPUS.

Diplomata, *col.* 1595.

### GERVASIUS REMENSIS ARCHIEPISCOPUS.

Epistolæ ad Nicolaum II et Alexandrum II, *col.* 1599. — Diplomata, *col.* 1401.

### LEODEGARIUS VIENNENSIS ECCLESIE ARCHIEPISCOPUS.

Chartæ, *col.* 1405.

### STEPHANUS SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIE CARDINALIS.

Canones concilii Turonensis, *col.* 1409. — Epistola ad Joannem Dolensem episcopum, *col.* 1411. — Diploma pro monachis Vindocinensibus, *col.* 1415.

### LEO ATINENSIS EPISCOPUS.

De inventione corporis B. Marci martyris, *col.* 1415. — Privilegium pro canonicis et clericis Atinensibus, *col.* 1423. — Sermo de passione B. Marci, *col.* 1425. — Sermo in octava ejusdem, *col.* 1427.

### AVESGOTUS S. PETRI CULTURÆ CENOMANENSIS ABBAS.

Epistola ad Anselmum, postmodum Cantuariensem archiep., *col.* 1451.

### SS. ARIALDUS ET HERLEMBALDUS.

Acta, *col.* 1455. — S. Arialdi conciones tres, *col.* 1515.

### S. ANNO COLONIENSIS ARCHIEPISCOPUS

Diplomata, *col.* 1585.

ERRATA. — *Col.* 869 : Stephanus X leg. Stephanus IX.

# HERMANNUS CONTRACTUS

MONACHUS AUGIÆ DIVITIS.

## NOTITIA HISTORICA IN HERMANNUM CONTRACTUM.

(Ex Joanne Egone, lib. *De viris illustribus Augiæ Divitis*, apud Pez, *Thesaur. I*, III, 688.)

Hermannus Contractus (sic a membrorum debilitate vocatus), Augiensis cœnobii singulare decus et totius Benedictini ordinis lucidissimum jubar, anno Christi 1013, xv Kal. Augusti, patre natus est Wolferado, comite Veringensi, matre autem Hiltrude. Hic puer in Augiam ductus, cum bonæ quidem indolis esset, ingenium tamen rarius, litterisque addiscendis minus idoneum expertus est. Quare beatæ Virginis opem, cujus singulari patrocinio jam se pridem devoverat, inelamare cœpit, quæ felicis ingenium illi quantocius impetravit. Hinc brevi tempore linguam Latinam, Græcam Arabicamque ita perfecte addidit, ut quamlibet earum veluti vernaculam pronuntiaret. Poeta sui temporis fuit præclarus, historicus excellens, musicus insignis, philosophus theologusque præstans, mathematicus doctissimus æque ac ingeniosissimus, ita ut laudem illi tunc nemo præripuisse videatur. Tanta enim ingenii dexteritate de astrolabio scripsit, ut a multis ipsius astrolabii inventor haberetur. Composuit primo magna cum diligentia Chronicon succinctum et valde apertum, quod ab exordio mundi ad ævum usque suum, ad annum nempe Christi 1034, perduxit, quod sæpius impressum auctius ab Henrico Canisio tom. I *Antiq. Lect.* editum est, insertumque tom. XI *Biblioth. Patrum*; de musica lib. 1; De monochoordo lib. 1; De eclipsibus lib. 1; De quadratura circuli lib. 1; De computo lib. 1; De physiognomia lib. 1; De conflictu rhythmomachix lib. 1; De astronomia commentarius, et de compositione astrolabii lib. III; De utilitate astrolabii lib. 1; De Vitis plurium sanctorum lib. 1; Historias sive officia Annuntiationis B. Virginis et S. Mariæ Magdalenæ; Historiam etiam de SS. angelis, sequentias de ascensione Domini, *Rex omnipotens*, etc.; De Assumptione B. Virginis, *Ave, præclaræ maris Stella*, etc.; De Spiritu sancto: *Veni, sancte Spiritus, et emitte cœlitus*. Responsorium, *Simon Barjona*, etc.; sequentias præterea, responsorias cantilenasque plurimas dictavit, quas inter celeberrimæ et toti Ecclesiæ utiles juxta et gratæ sunt antiphonæ; *Salve, Regina*, etc., *Alma Redemptoris*, etc. Præter ista etiam omnia rhetoricam et poesin Aristotelis ex lingua Arabica in Latinam vertit, multaque alia innumera luculenter

A scripsit; et demum posteaquam virtutibus quidem omnibus egregie invaluit, corpore tamen vix debilia membra sustentans animam Creatori suo, cui unice in hac vita placere studuit, reddidit post partum Virginis anno 1054, et in prædio parentum suorum Adelhshusen translatus est.

Tametsi vero hic prolium mihi esset superedere concertationibus non necessariis, quia tamen quotidie alii atque alii historias novas semper scribunt, quibus pro arbitrato suo sententias quasvis etiam manifeste falsas ad rumusculos populi captandos venditant, existimo satius futurum si ea saltem, quæ de Hermanno nostro ab iis falso asserta sunt, etiam quam brevissime refutare, ne, si tacerem, nullum argumenta nostra robor, quo nosmet cum Contracto tueremur, credi possent habere.

B Trithemius proinde, monachus Augiensibus immerito iniquior, pluribus locis scripsit Hermannum nostrum San-Gallensem fuisse, quem ejus errorem alii secuti in turpiores etiam lapsi sunt. Nam ut conceptam semel animo falsam opinionem tuerentur, asserere ausi sunt Helpericum S. Galli, cæteroqui eruditissimum monachum, Hermanni præceptorem fuisse ac magistrum; eique e vita abeunti in San-Gallensi gymnasio Hermannum substitutum, ut nimirum, si omnia tam belle convenirent atque cohærent, nemo amplius Hermanni monachatum San-Gallensem in dubium revocare, nedum impugnare tentaret. Ne autem videar nullum hujusce commenti auctorem citare posse, jubeo lectorem Jacobi Meckii libellum De episcopis Constantiensibus Germanico idiomate editum adire, ubi ille hanc fabulam rotunde, deque veritate ejus nihil sollicitus enarrat, tamque certam et notam existimat, ut etiam nullum pro se neque argumentum neque auctorem adducat. Unde vero hunc errorem hauserit, mihi nondum liquet. Optarem vero ut scriptores et historici tales quæ sibi incomperta sunt silentio præterirent, nec cum tanto aliorum præjudicio magnam vani honoris existimationem et apud ignaros homines plausum mercari studerent. Quare enim primulum citatus scriptor Helpericum San-Gallensem ait Hermannum fuisse magistrum, nullo antiquitatis allato argumento? Nam hoc elicitur ex scriptis aliis Helpe-

rici, aut ipsius Hermanni, aut ex scriptura alia veriter et authentica? Ostendat, si quod ejusmodi reperit, et veritatis radium nobis non invideat, ut et ipsi, quod æquum est, credamus; si autem, quod autumo, nihil tale invenit, quid tam audacter quod nescit affirmat? Sed quid acerbius in hominem invehor, quem opinor errore suo nihil nobis incommodaturum, sed profuturum plurimum? Si enim ego demonstraro Helpericum longe antequam Hermannus in lucem natus sit, mortem obiisse, nunquid non concidet totum ejus fundamentum? Et cum falsum e-se probavero Hermannum Helperici discipulum fuisse, annos languescet quoque, si non exstinguatur, opinio, quod putat Hermannum in S. Galli cœnobio monachum fuisse? Ita profecto continget: quo enim fragilior infirmiorque isthæc opinio reddita fuerit, eo nostra fortior certiorque evadet. Siquidem cum falsum apparuerit Hermannum Helperico in schola San-Gallensi successisse, minus dein etiam verum apparebit illum in S. Galli monasterio cœnobitam fuisse. Ut ergo errorem hunc citius deprehendamus, necessarium est pervestigare prius quo ævo uterque, tam Helpericus quam etiam Hermannus, floruerit. De Helperici quidem ætate nihil certius possum scribere quam quod San-Gallenses ipsi scriptores tradunt; maxime vero R. P. Jodocus Mezlerus, antiquitatum sui monasterii scriptor et illustrator egregius, qui in libro De viris illustribus monasterii S. Galli, ubi de Walafrido Strabo tractat, sic ait: *Nostros certe Patres Helpericum et Werembertum fuisse discipulos ejusdem Rabani scimus*, etc. Si ergo Helpericus discipulus Rabani fuit, necesse est fuisse ante annum 847, quo Rabanum archidiocesi præfectum esse docent Contractus in Chronico, Baronius Annal. tom. X, ad prædictum Christi annum. Hinc vero ulterius colligere licet Helpericum natum fuisse ante annum 828, cum probabile sit, quando Fuldam e S. Gallo studiorum causa missus est, ad minimum septemdecim annorum fuisse, et duobus aut tribus circiter annis ibidem Rabanum sacras litteras exponentem audivisse, quod, ut dixi, ante annum 847 oportuit fieri. Nam credibile non est Rabanum, jam archiepiscopum gravissimisque curis distentum, scholas habuisse. Hoc ergo veluti fundamento supposito, videbimus præterea quo tempore Helpericus, si Hermanni magister fuit, docere debuerit. Imprimis enim ipse Hermannus in Chronico scribit se natum anno 1013, litteris vero septennem traditum anno 1020. Ergo post annum 1020 adhuc vixit Helpericus, imo diutius, quandoquidem a prædicto scriptore dicitur Hermannus in schola S. Galli Helperico successurius; neque enim Hermannus, septennis adhuc puer gymnasio eidem præfui potuit, sed cum jam prudentia valeret, et maturus satis esset, quod ante vicesimum quartum ætatis annum vix contigisse credendum est. Si demus ergo Hermanno 24 annos antequam ludimagister San-Gallensis constitutus sit, reperiemus hoc non potuisse fieri ante annum Christi 1037. Cum

A Igitur, quod meminisse potest lector, supra probaverimus Helpericum natum circa annum Christi 827, sequetur illum ultra 200 annos vitam suam produxisse, ut jam Germania etiam novum se habere Nestora gloriari possit, neque suum Græciæ invidere debeat.

Et licet sæpe citatus scriptor ætatem Helperico satis longam attribuat, dicatque illum ad nonagesimum septimum usque annum pervenisse, ut forte, quod de Hermanni sub Helperico discipulatu fluxit, vero similis appareat; non tamen satis finxit. Si enim vult ut fabulosa ejus opinio subsistat, necesse est ut ad nonaginta sex annos centum et quatuordecim alios adjiciat. Pendant ergo in quantos errores contrariæ opinionis auctores labantur, dum quam semel de Hermanni professione arripuerit sententiam, mordicus committunt. Neque verosimile est quod aliquis opinari posset, fuisse forte duos Helpericos apud S. Gallum, quorum unus sub Rabano, aliter cum Hermanno floruerit ejusque magister esse potuerit. Dicō enim me neminem adhuc legisse qui duos hujusce nominis doctores faciat. Trithemius etiam, cujus ab adversariis fides hic miropere extollitur, unum solummodo Helpericum nominat, quem plerumque Hermanno ætate facit parem, aut etiam supparem et juniorem, præsertim in Catalogo de scriptoribus ecclesiasticis, quem post libros De viris illustribus ordinis nostri scripsit. Ibi enim ait Hermannum vixisse sub Henrico II imperatore, circa annum Domini 1040; Helpericum vero circa annum 1069, sub Henrico III imperatore. Ecce ergo quod necque secundum Trithemii opinionem (quam ipsi alias de Hermanni monachatu libenter et verissimam amplectuntur), Helperico ille in schola San-Gallensi substitui potuerit. Sed quid istis figmentis jam sufficienter improbatis diutius immoror? Prodamus aliquando jam nos quare nobis Hermanni monachatum ascribamus, et cur San-Gallensibus abnegemus. Quod ad nos spectat, dicimus solidiora argumenta ad ejus professionem in Augia emissam probandam non posse produci quam quæ hactenus Arnoldus Wion et Christianus, Urstisius aliique veritatis amantes ex ipsomet Hermanno protulere, qualia sunt quæ habet in Chronico ad annum Christi 1048, ubi sic dicit: *Imperator (Henricus II) Ratispona, ubi Pascha egit, digressus, Alemanniam repetiit, et in Augiam nostram ingressus octavo Kal. Maii, novam S. Marci evangeliste patroni nostri basilicam, a domino Bernone abbate constructam, se presente a Theodorico Constantiensi episcopo dedicari fecit, et ejusdem sancti festo apud nos octo, Ascensionem Domini Turgi, Pentecostem Soloduro celebravit*, etc. Hactenus Hermannus, quem fuis de Augia sermocinantem eo libentius audivimus, quo majus hic nobis suæ professionis locum inveniendi lumen præbuit. Tam luculenter enim hic scripsit, ut ea quæ attulimus non indigeant no-tris scholiis illustrari, claraque sint quam ut ullo alio interprete opus habeant. Quid enim expressius dicere potuisset, quo se Augiensem

assereret, quam quando dixit : *Imperator Augiam nostram ingressus, S. Marci patroni nostri basilicam dedicari fecit. Festum S. Marci in Augia apud nos egit?* Rectene San-Gallenses, dum narrare vellent imperatorem in Augia festum S. Marci evangelistæ, ejus loci patroni, celebrasse, dicerent : *Imperator apud nos festum S. Marci patroni nostri peregit?* Si enim ita dicerent, quis, obsecro, non existimaret imperatorem festum S. Marci apud S. Gallum celebrasse, cum e contra Hermannus dicat in Augia hoc factum ! Quis etiam non inde colligeret S. Marcum evangelistam apud San-Gallenses esse patronum, ejusdemque sacras reliquias ab iis asservari ; cum tamen Hermannus ad annum 850 referat solummodo ad Augiense monasterium delatas ? Quoniam vero hæc omnia sunt valde absurda et a veritate alienissima, sequitur a nemine alio istud Chronicon potuisse scribi quam a monacho Augiensi. Cum autem constet Hermannum hujus Chronici esse auctorem, sequitur etiam evidenter illum fuisse Augiæ monachum. Nihilominus tamen, etiamsi ista sint verissima, audiamus quid contra respondeat, qualiterque verba ex Hermanno adducta explicet R. P. Jodocus Mezlerus, qui cap. 26 lib. De viris illustribus S. Galli, ubi de Hermanno tractat, sic disserit : *Allucinatur vero qui putant Hermannum S. Galli monachum non fuisse. Enim vero ex eo quod Hermannus, cum Augiam nominet suam, « Augia nostra, » « imperator Augiam nostram ingressus, S. Marcum nobiscum egit, » similibusque utitur, non plus elicitur quam Hermannum in Augia eo quo imperator advenit tempore fuisse, vel summum illud, Hermannum jam tum in Augiam receptum, stabilitatem suam in ea fortasse firmasse. Bene enim potuit Hermannus in S. Gallo religionem in principio profiteri et dein in Augiam transmeasse, etc. Haec tamen ille. Videsne, lector, quomodo nodum hunc duplici telo conetur perstringere. Posteaquam enim animadvertit primum infirmus esse, etiam secundum adhibuit. Ratus est enim primo Hermannum forte tum in Augia hospitatum illi dedicationi cum aliis extraneis interfuisse. Sed etiamsi fingamus hoc factum, non tamen statim hanc ob causam Hermannus Augiam debuit vocare nostram, neque S. Marcum patronum nostrum. Nullus enim hospes et advena, dum vix alterius monasterii limen salutasset, mox ad illud acquireret jus ut, jam proprii monasterii oblitus, illud in quo hospitaretur vocaret suum. Quis ergo non videt Hermannum, dum talibus Augiæ verbis descripsit, se quoque inter Augiæ monachos numerasse ? Cum proinde Mezlerus perspexisset hac prima sua responsione argumenti vim nondum labefactari, adiecit alteram, divinavitque Hermannum potuisse prius apud San-Gallenses professionem emittere, et dein, quando in Augiam transmeavit, ibidem professionem renovasse stabilitatemque firmasse. At cum hoc probationibus careat, gratis asseritur. Licet vero a latis exemplis conetur probare ante et post Hermannum Augienses quosdam ad S. Gallum transiisse, ibique*

de novo professos esse, non tamen ideo mox asserendum etiam Hermannum quoque et alios id factitasse, cum rationes cur denuo hoc affirmemus possint dari, pro alio non item. Sed si etiam concederemus hoc factum, nihilominus Hermannus magis ad Augienses quam ad San-Gallenses pertineret. Certum est enim illum, si e S. Gallo in Augiam transiit, ibique stabilitatem firmavit, juri suo, quod ad illud monasterium habuit, prius renuntiassse, vicissimque abbatem San-Gallensem cum conventu eundem ab obedientia sua absolvisse liberumque dimisisse. Si ergo res ita sese habeat, cur San-Gallenses, qui Hermannum tunc sponte dimiserunt, nunc repetunt et ad se nolentem revocant ? Annon Mezlerus paulo supra concedere jussus est Hermannum, postquam in Augiam e S. Gallo transmeavit, ibi stabilitatem suam firmasse ? Quomodo autem revocari potest, qui stabilem se in Augia futurum juravit ? Noster est ergo, et frustra post tam longam multorum temporum usucapionem repetitur, qui etiam sponte sua ante sexcentos annos indissolubili nexu cum licentia quoque San-Gallensium Augiæ se alligavit. At tandem Mezlerus, ubi neque secundam hanc responsionem animadvertit pro San-Gallensibus stare, in eam denique opinionem inductus est, ut diceret Hermannum in Augia quidem, quando ita scripsit, fuisse, potuisse tamen ad S. Gallum redire, constareque ex Trithemio monachos olim pro pleniore scientia assequenda ad diversa monasteria missos ; eumque hoc de discipulis sit certum, de magistris longe fuisse certissimum.

Opinatur tertio Hermannum e S. Gallo in Augiam jam missum, ut juventutem bonis litteris imbueret. Verum et hæc improbabilis responsio prorsus et veritati consentanea minime est. Nam præterquam quod tantum ad vim argumenti nostri declinandam sit excogitata, probarique aliquo testimonio nequeat, incredibile etiam est hoc contigisse tum quod Augiense monasterium tunc adventitio magistro opus non habebat, cum sub Bernone abbate, editis libris celeberrimo, viris doctissimis ita floruerit, ut omnium scientiarum culmen fastigiumque transcenderet ; tum etiam, si demum aliquem a S. Gallo magistrum scholæ Augiensi in subsidium missum, non tamen videtur Hermannus potuisse mitti, qui corpore semper et valetudine infirmus, omniumque membrorum ferme destitutus est usu, sed alius corpore vegetior, et iis omnibus sufferendis accommodatior ; tum denique etiam, quod non existimem, Hermannum sui ævi facilis scientissimum, eruditissimumque, e suo monasterio alio fuisse ablegatum, cum sciamus hodieque thesauros pretiosos et raros diligentius custodiri. Sed attendat lector quod ultimo denique contra argumenta nostra abjicit Mezlerus. Hic cum pensiculatus robur eorumdem examinasset, sensitque humeros suos graviter premere, neque ostium quo erumperet patere, in omnes se partes anxius versavit, ut grave jugum scapulis suis excuteret. Occasionem demum certam elabendi se invenisse

ratus negare incipit, quæ ex Chronico prædicto adduximus, verba esse ab Hermanno scripta, sed esse ab aliquo alio appendicis loco adjecta, dicitque se in Annalibus suis, a me nec visis nec lectis, hoc demonstrasse.

At si huc tandem veniendum erat, poteram omittere ea quæ hactenus probavimus, poterat et Mezlerus tres a se magno studio excogitatas responsiones præterire, et unico neganti verbo totum argumenti robur dejicere, omnemque litem componere. Verum est enim, si ea verba Hermanni non sunt, nos hactenus parum probasse; si autem sint, ut nullus ambigo, verum quoque est nos Hermannum nobis evidenter asseruisse. Licet vero ille dicat se in suis Annalibus hoc demonstrasse, miror tamen certe unde probet. Etenim, si divinare liceat, suspicor illum inde velle colligere quod in Chronico auctiori, ab Henrico Canisio edito, multa reperiantur quæ sint ab aliis interjecta. Et tametsi non ignorem hoc verissimum esse, verba tamen illa quæ supra posuimus, certum est esse Hermanni; siquidem in omnibus, quas quidem me videre contigit, editionibus, et antiquis et recentioribus, tam auctioribus quam diminutioribus, reperiuntur, ut nihil certæ de manuscriptis aliis dicam. In nostro etiam pervetusto exemplari (quod penes me habeo, quodque ab aliquibus ipsum autographum credebatur, etc.) licet a recentiore manu plura sint apposita, quæ etiam in editionem Canisii irrepserunt, verba tamen superscripta continuato et veteri simillimo caractere in ordine suo posita cernuntur. Ostendant adversarii, si tale aliquod vetus manuscriptum habent, ubi hæc verba non inventiantur. Et licet etiam tale haberent, et ostendere possent, non tamen probabant supradicta verba ab alio esse superaddita, cum vero simile sit Hermannum Chronicon suum non senel duntaxat composuisse, sed post aliquos annos correxisse, et rebus aliis etiam auxisse, prout aperte etiam indicant Urstisius et Canisius, affirmantque illam tam multarum editionum varietatem diversitatemque inde solum oriri. Atque de his fusiis hucusque disputavimus, ut scilicet ostenderemus locum quo Hermannus in Chronico Augiensem se insinuavit, non adeo segniter tanquam obscurum, aut Chronico noviter afflictum et adulterinum esse prætereundum, sed veluti clarum imprimis, luculentum et genuinum esse notandum, ut merito, si etiam aliud argumentum non suppetat, Hermannum nobis astruxisse constare possit. Unde mirum est Mezlerum asserere ex eo loco nihil contra San-Gallenses probari. Ut enim præteream, quod supra uberius pertractavi, unum hoc, quod Hermannus *S. Marcum patronum nostrum* dixerit, ad persuadendum in Augia illum cœnobitam fuisse, sufficere Mezlero poterat. Meminisse enim debebat, se supra persimili argumento probasse, Walafridum sub disciplina abbatis S. Galli vixisse, quod videlicet in prologo Vitæ S. Galli eundem vocitaverit *patronum nostrum*. Si ergo Mezlero subinferre licuit neminem *S. Gallum patronum*

*A nostrum* potuisse dicere, qui patrimonii ejus portio nulla unquam fuerit, cur et mihi non liceat asserere neminem quoque potuisse *S. Marcum patronum nostrum* nominare, qui patrimonii ejus etiam portio nulla fuerit unquam. Et revera inde sequi debuit, quod tamen cap. 12 supra refutavimus, Walafridum San-Gallensem fuisse, multo magis sequi debet Hermannum Augiensem fuisse, cum pluribus et diversis vocabulis uno eodemque loco tam luculenter hoc indicet. Jam vero producant etiam adversarii locum aliquem ex Chronico, quo San-Gallensem illum probent. Forte sicut *S. Marcum*, ita et *S. Gallum* vocat *patronum nostrum*, aut ex verbis aliis forsanc colligitur fuisse San-Gallensis? Verum ego nuspium quid tale invenio, imo vero potius contrarium non obscure colligo ex eo quod ad annum Christi 977 scribat: *Apud S. Gallum Ymmo abbas præfuit annis octo, qui templum patroni sui adornare studuit*, etc. Quis, amabo, credat Hermannum fuisse San-Gallensem, cum hic consueto abstineat *S. Gallum* nominare *patronum nostrum*, cum tamen si San-Gallensis fuisset, hic minime oporteret? Cur *S. Gallum Ymmonis* abbatis solum patronum dixit, et suum præterit? Certe non aliam ob causam quam quod non ignoravit Augiensem se esse monachum et *S. Marci* filium.

Hactenus ergo evidenter ex ipso Hermanno probavimus eum Augiensem non San-Gallensem fuisse. Frustrò igitur nobis Trithemii dissentientis auctoritas obruditor, qui historiarum diversissimarum varietate obrutus, particularibus istis questionibus examinandis minus insudare potuit. Etenim præter ipsummet Hermannum opponimus Bellarminum Descriptores ecclesiasticis; Antonium Possesvinum in Apparatu sacro; Antonium de Yepes Hispanum in Chronico generali ord. S. Bened.; Arnoldum Wion in Lig. Vitæ; Henricum Canisium, Carolum Stengelium, Christianum Urstisium, aliosque innumeros, qui omnes concorditer asserunt, Hermannum Augiæ fuisse monachum; pluresque eorum inde suspicantur Trithemii errorem fuisse ortum, quod forte prima illa et vulgata Hermannii editio ex codice San-Gallensi fuerit transcripta. Hinc etiam non subticendum existimo Hermannum ubique in veteribus manuscriptis exemplaribus vocari monachum Augiensem, nunquam San-Gallensem, quod Arnoldus Wion disertè testatur. Unde longe aberrant a vero qui nostram de Hermanni monachatu Augiensi sententiam vocant novam, putantque primum ab eo qui Francofordianam editionem promovit inventam. Hoc enim melius refelli non potest quam si vetera inspiciantur exemplaria, quæ aliquot centenis annis ante Francofordianam editionem scripta sunt, quæque Hermanni monachi Augiensis nomen in fronte exaratum gestant. Tale exemplar reperitur Augustæ apud S. Udalricum, ex quo Henricus Canisius suam editionem exscripsit. Tale etiam fuit illud quo Urstisius fuit usus, talia fuerunt ea quæ Arnoldus Wion se vidisse aut legisse asserit; talia sunt mala

hinc inde in variis bibliothecis asservata. Quomodo ergo (quod quidam dixit) nemo unquam dubitavit Hermannum fuisse S. Galli monachum antequam ejus Chronicon Francoforti prodiret? Verius proinde dixerim ego ante Trithemii tempora neminem existisse qui non crederet Hermannum fuisse Augiensem, quod antiqua exemplaria, de quibus modo dixi, docere possunt. Porro ut tandem controversiam hanc finiamus, audire etiam ultimo liberet quæ San-Gallenses argumenta, quas rationes quosque antiquos codices pro se abducant, quibus Hermannum sibi ascribant. Hactenus enim nihil allatum est quo San-Gallensis probaretur. Quare si etiam sciretur non fuisse Augiensis, nondum tamen constaret esse San-Gallensem. Unde præposteram esse censes eam disputandi rationem, quando audacter quidem alienæ sententiæ, quantumvis munitæ, insultatur, propria vero negligitur, nullisque argumentis obfirmatur. Si ergo San-Gallensium rationes nostris aliquando efficaciores perspexerimus, nemo ambigat nos veritati libenter locum daturus, litemque mox omnem sepulturos. Verumtamen donec ab iis certiora inventiantur, noster maneat tantisper Hermannus, et cum speremus fore ut vix certiora inveniant, nobiscum etiam perennabit.

## APPENDIX.

Jam a me isthæc controversia de Hermanni professione concertatio finita erat, et sæpius memorato R. P. Mezlero San-Gallensi transmissa, ut, si quid minus in ea videretur firmum et solidum, annotaret, ac contrariis, si robustiora haberet, argumentis refereret. At nihil ille, præter antiquam illam suam toties repetitam crambem recoxit, asserens verba illa Chronici, quibus supra fusius relatis probaveramus Hermannum Augiensem esse, non esse fetum Hermanni, addiditque totam reliquam Chronici partem quæ est ab anno 1040 esse supposititiam, et auctarii loco ab aliquo alio superadjectam; quod evidenter ratus est inde se demonstrasse quod videlicet in antiquiori Chronico mors et laudes Hermanni ad annum Christi 1054 descriptæ inveniantur. Hoc autem certe Hermannum præstare nequam potuisse, sed necessum esse ab alio factum; de quo ego plane non ambigo, et libenter ipse fateor mortem ejus ab alio esse descriptam, sicut et alia quæ ejus obitus secuta sunt. At intelligere ego nulla ratione possum cur statim etiam ea omnia quæ mortem ejus præcedunt, ab anno scilicet 1040 usque ad annum 1054, in quem obitus ejus incidit, Hermannus adjudicanda sint. Equidem suspicor non aliam ob causam hoc excogitatum quam ut verba illa anno Christi 1048 posita, quibus Hermannum Augiensem fuisse aperte conviceramus, spuria et incerta redderentur. Unde si nihil aliud superesset, totum sententiæ nostræ fundamentum rueret, et per consequens San-Gallensium opinio fortior evaderet. Si dicas diversitatem styli et methodi diversum etiam auctorem loqui, dicam ego stylum et methodum eandem, cum eodem auctorem clamare, quod

A certissimum est, et in Chronico auctiori per Canisium edito, et nunc etiam tom. IX Biblioth. Patrum inserto manifeste apparet, prout æqui et sapientes rerum censores, quorum arbitrio judicium nostrum libenter subjicimus, dispicere possunt. Verum quidem est ordinem in antiquiori illo Chronico ab anno 1040 ad finem usque longe videri diversum, tum quod multo fusior et longior hic sit, tum etiam quod in antecedentibus singulos etiam annos regiminis Romanorum imperatorum apposuerit, qui in posteriori parte omissi sunt, Christi annis solummodo notatis. At revera Chronicon novum et auctius nunc evulgatum, quod pro genuino et legitimo Hermanni fetu habendum est, ubique sibi simile prorsus est. Causa vero quare in posteriori parte prolixior sit, sine dubio illa est, quod ea quæ recentiora fuerunt, et ætate sua evenerunt, explicatius et majori cura sibi duxerit scribenda, quam ea quæ ab orbe creato ad sua usque tempora contigere, quæ, ut opus suum chronologicum omni ex parte perfectum appareret, compendiosissime potius attingere quam exponere studuit, quod nimirum sciret ab aliis antiquioribus hoc uberius præstitum, illud vero minime. Ad hæc non possum non mirari cur Hermannus, qui ad usque sua tempora succincte quidem, sed accurate historiam suam perduxit, ea, quæ suo ævo accidere, prætermisisset dicatur. Quis enim sibi persuadeat hominem laboris cupidum et historice amantem totis 14 annis, quibus ab anno Christi 1040 inter vivos adhuc fuit, a scribendo cessasse et otiatum fuisse? C At vero, ut conjecturas alias intactas relinquamus, aliud inseparabile argumenti robur se nobis offert, quo adversariorum male fultam opinionem facillimo negotio subruamus, quod credo illos dissimulasse potius quam non advertisse. Tam enim perspicuum est, ut etiam a modice in historia versato non possit non deprehendi. Et quodnam, inquires, illud? Hoc certe quod in illa, quam negant Hermanni telam esse, Chronici posteriore parte ad annum Christi 1052 mors Hiltrudis comitissæ, Hermanni matris, talibus verbis describitur qualibus nemo alius præter Hermannum, utpote ejus filium, uti potuit. Ex quibus proinde clarissimum fiat eam Chronici partem nemini nisi Hermannus posse ascribi. Verba autem sunt ista: *Eodem tempore v Idus Januarii mater mea Hiltrudis, Wolferadi comitis uxor admodum pia, diem ultimum clausit, etc.; cui ut pro epitaphio hos scribere versus libuit:*

*Mater egenorum, spes auxiliumque suorum, etc.*

Hæc ille.

Fateantur ergo necesse est istud epitaphium Hermanni esse fetum, sicut et dicta verba ad Christi annum 1052 de Hiltrudis obitu dicta. Hoc cum ita se habere fateri adversarii velint nolint cogantur, quis non videt optime sequi verba quoque superius sæpius inculcata, quibus illum Augiensem feceramus, Hermannus esse attribuenda, cum ea quæ sequantur, quæque antecedunt, absque ulla controversia

ab omnibus Hermanni esse censeantur? Quo vero Hermannus loco historiam suam terminaverit, meum non est definire, cum hoc ad tritam nostram exterminandam nihil momenti afferre possit. Nihilominus tamen certum esse debet eum adhuc annum 1052 inchoasse, quod ex obitu Hiltrudis ibi descripto liquere potest, annum vero 1054 non compleisse; quod itidem inde constare potest quod eo anno mortuus scribatur. A quo vero mors ejus fuerit adnotata, et reliqua deinceps appendix adnexa, me fugit. Modo scire sufficit ea omnia, quæ annum 1054 præcedunt, germanam Hermanni telam esse, quæ auctorem ipsa suum Augiensem fuisse monachum manifeste prodat. Restaret nunc porro novum alium cujusdam Crispiniani errorem propulsare, nisi ipsa sui absurditate ab omni peritorum historicorum schola exploderetur. Fabulatur enim iste auctor Hermannum nostrum non modo cœnobitum San-Gallensem fuisse, sed præterea somniat illum ejusdem S. Galli monasterii abbatem et dein præsulem Constantiensem factum, prout Augustinus Wickman Antuerpiensis, canonicus Norbertinus, in suo Sabbatismo Mariano, nuperrime typis evulgato, eum refert et sequitur. Siccinæ quæ nocturnis somniis obijciuntur, aut aniam commentatione confinguntur, historicorum etiam mox pro pura puta veritate et indubitatis oraculis venditare? Hæcne honorum consuetudo auctorum, ut quæ triviali cujusdam stipitis cerebello efficta circumferantur, mox calculo quoque suo soleant approbare et per omnium ora promulgare? Nequaquam bonis viris est hoc in more

positum; sed solent illi quæ sunt incerta examinare; quæ vera, approbare; quæ falsa, e suis scriptis eliminare ac exturbare. Sed pudet naniis ac deliramentis istis diuturnius inhærere quæ ratione et fundamento omni carent, veterumque scriptorum nemo unquam quid simile vel scripsit vel dictavit. Legantur qui de rebus San-Gallensibus scripserunt, perlustrentur accuratissime qui antistitum Constantiensium aut catalogos aut historias composuerunt; evolvantur exquisitissime a capite ad calcem usque, et mentiar ego si sententiam, si verbum, si litteram hoc super commento dixerint aut scripserint. Quare cum ipsi San-Gallenses rerum suarum scientissimi de præsulatu San-Gallensi Constantiensique per Hermannum administrato nihil memorent, et ex albo suorum abbatum eum excludant, quis exieris adeo sit stupidus qui se hoc melius scire profiteri audeat?

Manet ergo firmum, ut tandem rem totam finiamus, Hermannum neque abbatem, neque episcopum fuisse creatum unquam, sed monachum Angiæ duntaxat permansisse. Quod si quis aliat in medium argumentis probet eum aliquandiu in cœnobio quoque San-Gallensi degisse, ut quosdam cum Martino Crusio in Annalibus Suevicis scio sensisse, non habebit me veritati contradicentem, sed maxime sibi astipulantem. Quoniam autem hucusque, ut etiam supra monui, nihil quod eorum sententiam stabiliret, inveniri aut excogitari potuit, remanebit Hermannus alumnus et filius S. Marci Angiensium titularis, ut quem patronum ipse suum agnoscit, nominat, et supplex veneratur.

## NOTITIA LITTERARIA.

(Apud Fabricium, *Biblioth. med. et inf. Lat.*)

Hermannus, a debilitate membrorum qua laboravit ab infantia dictus *Contractus*, filius comitis Vorin-gensis et Sulgoviensis in Suevia, monachus S. Galli primium, deinde Augiæ Majoris sive Divitis, ord. Bened., præstans ingenio, Latine, Græcæ et Arabicæ peritus linguæ, et qui variis scientiis animum excoluisset. Diem obiit an. 1054 in prælio suo Aleshusano (1). De eo Trithemius cap. 321 de S. E., et II, 84, illustr. Benedictin. et De scriptoribus Germ. cap. 41; et ex recentioribus, ut innumeros notissimosque præteream, Nic. Hieron. Gundlingius in Gundlingianis tom. I, pag. 51 sq., et B. Joannes Hubnerus noster in Bibliothecæ Historicæ centuria III, pag. 71 seq. Inter opera ejus præcipuum est *Chronicon de sex mundi ætatibus*, quod ab rerum originibus perduxit ad annum Christi 1054. Eius

chardo Basileæ 1529-1536, cum Chronico Eusebii et Hieronymi quod Hermannus, sicut Prosperi, Jordanandis et Bedæ quoque in A. C. 726 desinentis diligenter est secutus. Deinde in tomo uno Joannis Pistorii Francof. 1585-1615 (et curante V. C. Burchardo Gotthelf Struvio, Ratisbonæ 1726 fol.) cum continuatione ab anno 1054 usque ad annum 1065. Ex meliori hinc codice cœnobii S. Georgii prope Rothwilam, Christianus Ursusius inter scriptores rerum Germanicarum, Francof. 1584 et 1670. Tomo priore Chronicon Hermanni Iocupletius edidit veteri editione per columnas ex adverso posita, subjunctaque præter continuationem Anonymi ab anno 1054 ad 1065, etiam alia Bertholdi presbyteri Constantiensis ab anno 1053 usque ad annum 1100. Denique Henricus Canisius ex codice biblioth. S. Afræ et Udalrici Augustano Chronicon hoc melius atque Iocupletius edidit Ingolstadt. 1601 4°, tom. I Lectionum antiquar. (tom. III editionis novæ, pag. 195) cum continuatione priore usque ad annum 1066. Canisii

(1) Vide Pagium ad annum 1054, n. 10.



edificionem secuti sunt Bibliothecæ Patrum curatores, A Coloniensis tom. XI, et Lugdunensis tom. XVIII. Daniel quoque Nesselius promisit ex Cæsareo codice continuationem hujus, Chronici usque ad annum 1347. Continuationem ab anno 1279 ad 1310 Wicardo de Polheim, archiepiscopo Saltzburgensi, tribui, Lambecius tom. II, p. 3, adnotavit, qui et continuationis usque ad annum 1547 meminit pag. 70. Cætera Hermanni scripta apud Anonymum Mellicensem cap. 91 memorantur hæc :

1. *Gesta Chunradi et Henrici.*

2. *Carmen De conflictu ovis et lini*, et aliud in modum *Theoduti*. Aliud item *De contemptu mundi*. Ex carmine *De virtutibus* vide Eccardi, tom. II Corporis mediæ ævi, pag. 6.

3. Liber *De principalibus computi regulis.*

His a Trithemio adduntur : 4. *Vitæ plurimum sanctorum.*

5. *De Physiognomia.*

6. *De compositione sive mensura astrolabii et de ejus utilitate*, quæ duo scripta primus edidit Bernardus Pez tom. III Thesauri Anecdotorum n., parte II, pag. 95 et 109. Hos propter libros Hermannus inventor astrolabii habitus fuit a Guilelmo Durando, iv, 22, aliisque. Vide laudati Pezii prolegomena, pag. ix. Sed notum est ante Ptolemæi tempora usum astrolabii jam frequentatum fuisse.

7. *De eclipsibus.*

8. *De quadratura circuli.*

9. *De conflictu rhytmomachie.*

10. Honorius, iv, 12, scribit *dulcisonum cantum* C composuisse. Anonymus Mellicensis : *in musica pene modernis omnibus subtiliorem, cantilenas plurimas de musica, cantusque de sanctis, satis auctorabiles edi-*

disse. Trithemius : præter scriptum *De musica* et aliud *De monochordo* ait *dulci et regulari melodia eum cantus et prosas pulcherrimas composuisse. E quibus est illa de beata Virgine dulcissima, Salve, Regina (2) et Alma Redemptoris Mater, et cæteræ quarum copiosus est numerus.* Sequentia quoque, *Veni, sancte Spiritus et emitte cælitus lucis tuæ radiam* ad Hermannum auctorem refertur. Vide Joannem Egone de Viris illustribus Augiæ Divitis, cap. 28, pag. 689, tom. I Anecdotorum Bernhardi Pezii parte III, pag. 68, et Possevinum in Apparatu. Longe plura adduntur tum ab eodem Egone, tum a Joanne Metzlero cap. 47 De viris illustribus Sangallensibus tom. I ejusdem Pezii parte III, pag. 582. *Ave, præclaramaris Stella.* Historiæ sive Officia Annuntiationis et S. Mariæ Magdalænæ responsorium, *Simon Barjona.* Et sequentia : *Rex omnipotens de Ascensione Domini* : et *Historia de angelis.* Denique, Trithemio teste, *transulit nonnulla Græcorum philosophorum et Arabum astrologorum volumina in Latinum*; e quibus Joannes Metzlerus nominat rhetoricam et poesin Aristotelis ex Arabico. \* Scripsit etiam hymnum seu rhytmum applaudens gloriæ Henrici II imperatoris, cum, Obbone regni Ungariæ invasore pulso, Petrum legitimum principem restituit. Incipit hæc cantilena : *Vox hæc melos pangat.* Vide Albericum in Chronico ad an. 1043. Hermanni hujus elogium historicum ab ejus familiari anno forte 1054 conscriptum et ms. codice Vindobonensi dedit Muratorius Antiq. tom. III, pag. 953. In eo vero, præter opera Contracti hic recensita, commemoratur libellus *De octo vicis capitalibus jocundulus metrica diversitate lyricum poetice* (sic).

postellano. Vide Nicolaum Antonium, vi, 14, Biblioth. Vet. Hispan., pag. 579; S. Bernardi Opera, tom. II, edit. novæ Mabillonianæ Paris. 1719 fol., p. 738, 749.

## AD VITAM HERMANNI CONTRACTI

### PROLOGUS USSERMANNI.

(Germaniæ sacræ Prodrumus, tom. I, ad calcem Chronici Hermanni.)

Hermani Chronici continuationem præfati nostri D codices auspiciantur ab ejusdem Vita, scripta a Bertholdo, ejus discipulo, ut testatur Anonymus Mellicensis (libro *De Script. eccl.*, c. 92) ac Murensis codex, qui ad calcem Chronici Hermanni notat : *Ahinc Bertholdus*, ac mox Vitam Hermanni orditur. De quo quidem Bertholdo diximus jam in dissertatione operis prævia.

Vitam igitur hanc continuationi isti ex codicibus nostris præmittendam censuimus, tum ut Bertholdi hujus scripta, quæ quidem Mellicensis Anonymus indicat, integra habeamus, cum etiam ut nihil quod

Hermannum spectat, hic desideretur. Edidit quidem illam, a nostra parum diversam, et a cl. Garellio sibi e Cæsarea Vindobonensi bibliotheca communitam, Lud. Ant. Muratorius Antiquit. Ital. tom. III, p. 953, sub nomine *Elogii Hermanni Contracti ab ejus familiari conscripti.* Sed in paucorum manus sunt ista volumina.

Equidem brevis elogii nomen aptius meretur hæc Vita, quippe quæ præter paucas admodum vitæ ejusdem circumstantias, virtutum ejus encomia, ac operum illius indicium nihil fere complectitur eorum quæ aliorum Vitæ scriptores particularia

adnotare plerumque solent. Quæ quidem ex ipsius A Chronico hic in compendio sistere haud abs re duximus.

Natales suos ac progeniem ipse prodit Hermannus variis in locis. Memoratis ad an. 1009 Wolferadi comitis junioris nuptiis cum Hiltrude se eorum filium, ac aliorum quatuordecim liberorum fratrem profiteretur. Mox anno sequente 1010 Wolferadi senioris comitis, paterni sui avi, obitum refert, omisso tamen familiæ nomine; quam vero omnes ex Veringensibus comitibus repetunt, quos inter apud plerosque scriptores supplendus est Wolferadus hic senior. Comitatum istum in Suevia olim amplissimum Crusius (*Annal. Suev.* p. II, l. VI, c. 9) ab Alpibus Suevicis ultra Danubium usque extendit, qui deficiente priore stirpe partim dapiferis de Walpurg, B partim Zolleranis cessit.

Wolferadi hujus senioris conjux et avia Hermannus fuit Bertha, cujus ipse obitum ad an. 1032 designat. Berthæ patrum fuisse Reginbaldum seu Reginboldum, in pugna contra Ungaros apud Augustam occisum ad an. 955 scribit. Matrem illi tribuit S. Udalrici Augustani episcopi sororem, quam ad an. 971 Luitgardam appellat, matrem quoque Adalberonis avunculo suo Udalrico in episcopatu successoris destinati. Tertius ejus filius, qui et Berthæ pater, ex Vita S. Udalrici c. 15 apud Velsorum eruitur, Manegoldus frater prædicti Adalberonis. Hos igitur omnes Luitgardæ S. Udalrici sorori, qualem ex stemmate genealogico apud eundem Velsorum, p. 589, unicam habuit, tribuendos esse extra dubium est.

At major est in eorum patre seu Luitgardæ marito statuendo difficultas. Vocatur equidem in laudato stemmate Luitgarda hæc prima uxor Burchardi II, seu junioris, Sueviæ sive Alemanniæ ducis, qui ducatum ab an. 957 usque ad an. 975 tenuit, uti ad istos annos scribit Hermannus. Verum nulli dictæ Luitgardæ ex eo filii suscepti fuisse memorantur in tota Vita S. Udalrici, nec apud Stumpfium (*Chron. Helvet.* l. IV, c. 38). Crusius quidem (*Annal. Suev.* p. II, l. III, c. 11) Adalberonem et Reginboldum cum aliis Burchardo ex Luitgarda filios tribuit, satis tamen fabulose, dum Reginboldum primum monasterii S. Afræ Augustæ an. 1012 abbatem facit, qui tamen jam an. 955 in prælio occubuit. Nec alibi Burchardi hujus filios me legisse memini imo in nova editione operis *l'Art de vérifier les dates* t. III, p. 67, an. 973, prorsus sine mascula prole decessisse scribitur, uti et in Chronico Petershusano infra edendo. Huic ipsi Burchardo, si Witichindo Corbeicensi (*Annal.* l. III, Meibom. t. I *Script.*, p. 656) Ides, jam anno saltem 955 nupserat filia fratris regis, Hadwigis scilicet, Heinrici Baviariæ ducis, fratris Ottonis I regis, filia, quam passim alteram Burchardi ducis conjugem statuunt scriptores. Jam tum ergo Luitgarda prima uxor obierat, quam ipse jam viduam et dictorum filiorum ex alio priore conjugio matrem duxisse videtur. Atque hunc qui-

dem primum ejus maritum ad an. 971 pandit Hermannus, parentelæ suæ, si quis alius, certe optime gnarus, dum Adalberonem, juniorem ut videtur, priorum ipsius filiorum fratrem, Luitgardæ sororis S. Udalrici, et Peiere comitis filium vocat. Sed quisnam hic Peiere comes? alium certe illius apud omnes istius temporis genealogos est silentium. Notatur quidem in antiquissimo cataigo nominum propriorum in Alamannia Teutonice olim usitatorum (*GOLDAST. Script.* t. II, p. 105) etiam nomen PEIR, quod huic satis affine est, Latina tamen ejus nomenclatura haud additur. Vix non Peringerum seu Peringerium hic latere suspicor, quem inter comites Zurichgoviæ, quæ ducatus Alemannici pars erat, ex chartis traditionum S. Galli producit Herrgottus (*Geneal. Habsburg.* t. II) ad annos 942, 948 et 950, et ultimo quidem loco una cum ipso duxce Burchardo, qui nescio qua ratione jam tum dux dici poterit, ducatum adhuc ad an. 954 saltem tenente Ludolfo Ottonis regis filio, nisi id de Suevia tantum aut alia ducatus Alemannici parte sit intelligendum, maxime in Zurichgoviæ, ubi eum ducis Burchardi senioris filius titulum forte et potestatem una cum patris sui bonis obtinuit. Verum hæc alio spectant. Quod si, ut conjicimus, Peringerus iste, Zurichgoviæ comes, primus Luitgardæ maritus fuerit, breve admodum dicendum est hujus cum Burchardo matrimonium, quippe ex dictis intra annos 951 et 955 subsistens. Sed hæc conjecturæ limites haud excedant: grates habebimus illi qui certiora nos de isto Peiere comite edocuerit.

His igitur missis, cætera ex Hermanno prosequamur. Ex tribus supra memoratis Luitgardæ liberis Adalbero clericus et cælebs, nec adeo Berthæ pater esse potuit. Reginbaldus jam an. 955 in prælio occumbens, qui patruus Berthæ dicitur, alium fratrem habere debuit, Berthæ patrem. Hunc adeo Manegoldum eorum fratrem fuisse necesse est. Frequens in familia Dilingensi Manegoldi nomen Luitgarda inde descendens aliis quoque familiis per filium suum Manegoldum induxisse videtur, quod saltem in Veringensi passim deinceps occurrit.

De hoc ipso autem Manegoldo, ut ut certo Luitgardæ filio, et Berthæ aviæ Hermannus patre, parum aut nihil in monumentis recurrit. Manegoldus et D Wolfradus inter comites recensentur in diplomate Ottonis I pro ecclesia Curienti an. 972, apud Herrgott l. c., n. 141, ex quibus Wolfradus facile avus Hermannus, et Manegoldus Berthæ pater, ac Wolfradi deinceps gener esse potuit. Hujus porro, ut videtur, Manegoldi comitatum in pago Zurichgewe prodit alterum ejusdem Ottonis diploma pro cella Meguradi an. 975 (*HERRGOTT l. c.*, n. 143). Ex quo adeo genitum esse putamus Bertham an. 1052 defunctam, haud utique repugnante temporum ratione; quæ enim jam 1009 filium nubilem habuit, circa hæc tempora nasci debuit. Quo magis etiam nostram de Peringerio pariter Zurichgoviæ comite, Manegoldi patre, conjecturam firmari arbitramur. Quid vero

conjectatus sit interpolator codicis Augiensis sæc. XIV, dum Luitgardam una cum filiis Helfensteinianæ familiæ adnumeravit, nos saltem haud assequimur, nisi illorum quoque patrem ex eadem familia, utique his temporibus posteriore, fuisse putaverit, aut posteriores originem suam inde traxisse. Id vero disquirere instituti nostri haud est.

Hucusque de paterna Hermanni nostri prosapia, quæ ex ejus Chronico habemus, illustravimus. Tantumdem vero lucis inde haud accipimus, ut genus quoque ejus maternum in apricum deducamus. De illo id unum prodit filius, dum ad an. 1009 matrem suam vocat Hiltrudem, nescio cujus Piligrini et Berthradæ filiam, quam anno 1052, ætatis circiter sexagesimo primo, mortuam plangit ex generosa stirpe prognatam. Bucelinus in Menologio Benedicti-  
no ad d. 19 Maii maternam hanc prosapiam a comitibus de Thierstein repetit, nullo tamen, ut solet, asserti sui vade producto; nec etiam familiæ hujus originem ad usque sæculum X, quo nata est Hiltrudis, referre permittunt eruta hucusque documenta. Sed in tantopere incertis diutius harrolari haud valet.

Hujus vero Hiltrudis cum Wolferado juniore matrimonium satis fuisse fecundum discimus pariter ex Hermanno, qui ad eundem an. 1009 scribit se enumerato quindecim ex eo liberos prodiisse, e quibus tamen ipse unicum Werinharium an. 1021 natum et an. 1055 in Palæstina ante se defunctum memorat. Ex omnibus autem an. 1052 defuncta matre non nisi septem fuisse superstites ibidem dicuntur. Hos inter recensendi sunt Wolferadus III, Isen-

sis in Allogia monasterii fundator, et frater ejus Manegoldus cum sorore vidua Irmengarde, de quibus Chronicon Isense (apud P. Hess. in *Prodr. Monum. Guelf.*, p. 275). Unde simul discimus Wolferadum II, Hermanni patrem, annoprimum 1065, v. Kal. April., fatis concessisse, quamvis alii ejus obitum ad an. 1069, v. Kal. Nov., differant.

Inter germanos vero Hermanni maxime refulsit memoratus jam Manegoldus, qui in funesto schismate inter sacerdotium et imperium anno 1077 a regni principibus legatus ad Gregorium VII papam directus, etiam Forcheimensi conventui interfuit, magnus propterea amator veritatis dictus Paulo Bernricensi in Vita Gregorii VII, qui cum amplissimo elogio honorat (*ibid.*, n. 81) tanquam *fidelem apostolicæ institutionis sectatorem et propagatorem*: qui, inquit, *ex generosa et religiosa B. Udalrici Augustensis episcopi genealogia procreatus, et a sapientissimo fratre suo, Hermanno videlicet Contracto, in omni observantia Christianæ religionis ad unguem informatus in tantum projecit, ut ante finem suum, quem senex et plenus dierum attingit, quibusdam virtutum signis effluserit, et prophetia, quemadmodum in occisione filii patuit, dono venerabiliter claruerit*; prius enim de eo scripserat, quod filiorum suorum alterum in cælibatu occisum, imo ipsius occisionis ejus diem longo locorum intervallo remotus per Spiritum mirabiliter agnovisset.

Tantum de Hermanni parentela ex ipso plerumque Hermanno proloqui visum; cætera lectores adjiciant, et nonnulla adhuc nos in sequentibus notis dabimus.

## HERMANNI CONTRACTI

### VITA SEU ELOGIUM

A BERTHOLDO EJUS DISCIPULO SCRIPTA.

(Apud Usserman. *ubi supra*, p. 145.)

Hermannus, qui et heros magnus, religiosi comitis Wolferadi filius, ab ineunte ætate in exteriori homine passione paralytica omnibus membris dissolutorie contractus, in interiori autem ingenii vena præcunctis sui sæculi viris mirabiliter dilatatus, artium omnium perplexitates metrorumque subtilitates per semetipsum suo sensu fere comprehendit. Totus semper a primis (5) annis [*Murat.* hujus studio et otis vacanter traditus, et vitam plenaria divina-

(5) Natus est Hermannus, se ipso teste, die 18 Junii an. 1015, et 15 Sept. an. 1020, septennis, literis trahitur; locum vero haud exprimit, qui tamen alteriter fuit, Augiense scilicet vel San-Gallenense monasterium, utrumque id temporis ob scholas suas celeberrimum. Postremum adoptat Trithemius (*Annot. Hist.* t. I, p. 148), manifesto tamen anachronismo, dum Hermannum nostrum post Helpericum scholasticum, magistrum suum, anno 1005 defunctum, docendi manus ibi suscepisse tradit, quo utique necdum natus erat. Trithemio quoad locum

rum et sæcularium litterarum peritia magnus effectus est, ut ab omnibus ad magisterium et doctrinam ejus undique confluentibus stupori et admirationi haberetur]. Ea autem per omnes artium compages immanitate dissolutus erat, ut nec se loco in quo ponebatur absque juvante quolibet aliquorsum se movere, neve saltem in aliud latius vertere posset; sed in sella quadam gestatoria a ministro suo depositus, vix curvatum ad agendum quilibet sedere potestatem consentit scriptor Chronici Mellicensis (*Pez. Script. Austr.* t. I, p. 224) hæc ad annum 1044 referens: *Hermannus Contractus fuit filius nobilissimi comitis de Weringen, et fuit in studio in monasterio S. Galli primo*. Unde haud immerito censet Gundlingius Hermannum in S. Galli cœnobio primum fuisse eruditum, exinde autem in Angium delatum, ibique monachum factum. Ac talem se, non vero San-Gallenensem passus ipse proli in Chronico, præcipue ad an. 1048. Vide notam (5) sequentem.

rat. In qua utilis ille et sanctæ operationis alumus, quamvis ore, lingua labiisque dissolutis fractos et vix intelligibiles verborum sonos quomodocumque tractim formaverit, tamen auditoribus suis eloquens et sedulus dogmatistes, tota alacritate festivus, et in disputando promptissimus, et ad inquisita illorum respondendo morigerus minime desipit, sive aliquid novi vix digitis iudem dissolutis scriptitabat (4), sive sibi vel aliis lectitabat, vel aliquibus utilitatis aut justæ necessitatis sese exercitiis intentissimus semper occupavit.

Homo revera sine querela nihil humani a se alienum putavit. Enim vero humillimæ charitatis et charitativæ humilitatis exsecutor industrius, miræ custos patientiæ [ed., cultor sapientiæ], apparitor obedientiæ præsentissimus, castitatis amator, virginitatis incorruptionis conservator, misericordiæ [al., Mariæ] cultor hilarissimus, veræ [ed., integerrimæ fidei] orator vere catholicus, veritatis assertor, etc.] catholice veritatis assertor et defensor invictissimus, probatissimus religionis Christianæ pædagogus, non parvæ vir modestiæ, sobrietatis et continentiæ, utpote qui ab infantia nunquam carnes manducaret. Psalmodiæ, orationi et divinis laudibus officialiter satis devotus, et ante et post clericatum susceptum, quem Berni abbate Augiensi (5) viro sancto et sapiente adhortante circa annum tricesimum (6) subierat, et totius sanctæ et honestæ vitæ extitit administrator orthodoxus. Miræ benevolen-

tiæ, affabilitatis, jucunditatis et humanitatis omni-fariæ conatu sese omnibus morigerum et aptum exhibens, utpote omnibus omnia factus, ab omnibus amabatur. Iniquitatis autem, injustitiæ et totius pravitatis et mali-tiæ, vel quicquid contra Deum fit, aversatur et impugnatur indefessus ad usque finem vitæ feliciter perduravit.

#### STUDIUM HERMANNI.

Computi igitur rationem, regulas et nonnulla argumenta, in quo prioribus cunctis non parum præcelluit, satis leuculenter composuit et ordinavit; et præter cætera de naturali lunæ incensione regulares experientissimos ordinavit [ed., adinvenit], per quos evidentissime sciatur in qualibet hora diei sive noctis a sole incendatur.

Ad inventiendum quoque lunæ eclipsin regulas experientissimas excogitavit, geometriam quandam non parvæ profecto, quantum ad artem illam, utilitatis, sicut in hac nemo majorum tanta scientia et subtilitate præditus fuit, ipse quoque naturali ratione et ordine per numeros et figuras conscripsit.

Cantus item historiales plenarios, (7) utpote quo musicus peritior non erat, de S. Georgio, S. Gordiano et Epimacho, S. Afra martyre, S. Magno confessore, et de S. Wolfango episcopo mira suavitate et elegantia euphonicis, præter alia hujusmodi per-plura, neumatizavit et composuit.

Libellum (8) hunc Chronicorum ab incarnatione Domini usque ad annum suum undecunquæ labo-

(4) Ergo non usquequaque adeo contractus fuit Hermannus, quin manuum ministerio ad scribendum aliquatenus saltem uti poterit; quamvis ejus Chronicon, et forte alia quoque, discipulorum illius opera ex tabulis Hermannii descripta esse videantur.

(5) Vel sola hac Bernonis seu Bernhaldi abbatiss Augiæ mentione Augiensis Hermannii monachatus abunde comprobatur; quod ipse in Chronico satis quoque declarat, inter alia ad annum 1048 ita scribens: *imperator in AUGIAM nostram ingressus VIII Kal. Maii novam S. Marci PATRONI NOSTRI basilicam consecrari fecit . . . et ejus sancti festo in Litania majore apud nos acto, etc.* Quæ vero de clericatu Hermannii hic scribit Bertholdus, homini tantopere contracto, et a.l. ministerium altaris prorsus inepto convenire haud posse suapte videntur. Unde potius crediderim illa de monachatu ab ipso suscepto esse accipienda, quem sub clericatus nomine ob tonsuram sæpe venire Mabillonius in *Annalibus et Actis sanctiorum passim ostendit*: ediditque Cels. Gerbertus Liturg. Aleman. t. II, p. 95 ex ms. rituali Rheingensi huic temporis cœvo ordinem *ad clericum vel monachum faciendum*. Inde etiam facile erroris arguuntur, qui Hermannum canonicum fuisse scripserunt, quales certe in Augia Divite nunquam fuerant. Vid. Pagium in *Critica Baronii* ad an. 1054.

(6) Muratorius habet annum *tricesimum octavum*, quod quidem ad annum ætatis referri nequit; Berno quippe jam an. 1048 obiit, quo Hermannus, an. 1013 natus, 35 tantum annos numerabat: igitur de anno Christi 1038 intelligi debet. Utra vero hic sit genuina lectio determinare haud licet.

(7) Intelliguntur hic rhythmici, prosæ aut etiam sequentiæ in horum sanctorum honorem concinnate, quas, teste Trithemio ad an. 1005, *sine certo numero plures edidit*. Ejus vero librum de monochordo, quem citat idem Trithemius libro de *Scriptor.*

C eccles. c. 521, inter *Scriptores musicos* l. II, p. 124, ex ms. Vindob. vulgavit Cels. Gerbertus.

(8) Agimus de hoc in *Dissertatione prævia*, infra. Cum vero *hunc librum* dicat, jure conjicimus Chronicon istud ab Hermannio quidem fuisse ex aliis scriptoribus collectum, a Bertholdo autem ex ejus tabulis conscriptum usque ad annum ejus mortualem 1054, cui dein vitam hanc cum ejus continuatione de suo adjecerit. Cæterum hunc Operum Hermannii catalogum haud esse completum ipse ejus scriptor indicat, dum alia adhuc *perplura* ab eo composita dicit. Plura certe enumerat Trithemius locis mox not. præced. citatis. Nonnulla etiam addit scriptor Chronici Mellicensis apud Pezium (*Script. Austr. t. I*, ad an. 1044). P. Bern. Pez. (*l. III Theas. Anecd. p. 11*, p. 981) edidit librum ab Hermannio Contracto scriptum *De mensura astrolabii*, in bibliotheca S. Petri Salisburgi repertum, atque ex initio is ipsus dignoscitur, quem indicat Trithemius c. 521

D De script. eccles., ubi tamen Hermannio tres libros *De compositione astrolabii*, et unum tantum *De utilitate astrolabii* tribuit, de qua vero duos habet Pezium l. c., p. 107, uti etiam Trithemius in *Annal.* ad an. 1055 se corripit. Priorem *De mensura astrolabii* Hermannus cuidam amico suorum inscripsit, sola initiali littera B. indicato, qui haud dubie is ipse est Bertholdus, quem ibi pariter, ut mox infra, *animum suum* compellat. Idem porro Pezium in præfatione tom. I ejusdem operis, fol. xxxviii, alium se codicem in S. Emmerami monasterio Ratibonensi vidisse affirmat, qui libellum carminum Hermannii (*Contracti* procul dubio) ad sanctimonialia contineat, quem forte in genere tantum de carminibus indicat. Credibile autem admodum est communi eruditorum fato plura ipsi opuscula fuisse supposita quorum tamen auctor minime fuerit, utpote jam quadragesimo primo vitæ suæ anno defunctus, ac insuper tantopere contractus.

riosa diligentia collegit. Gesta quoque Chuonradi et Heinrici imperatorum (9) pulcherrime descripsit. Libellum ad hæc de octo vitis principalibus jucundulum, metrica diversitate lyricum, poetice satis elaboravit. In horologicis et musicis instrumentis et mechanicis nulli non par erat componendis. In his igitur et in hujusmodi per pluribus, quæ memorari non brevis est temporis, quantum ad imbecillitatem suam totus semper continuus studuerat.

Tandem vero cum de ergastulo mundi hujus fastidioso sanctam ejus animam Dei pietas dignaretur liberare, plenitica arreptus passione decem contabescens dies incessabiliter fere et immaniter laboravit lethali hac invasione. Tum quadam die summo mane, cum matutina synaxi celebrata, ego, quem quidem familiarem præ cæteris habebat, ad lectum ægotantis accessissem, et, an se aliquantulum melius haberit, ab eo inquisissem, respondit : « Noli, inquam, de hoc, noli me interrogare, quin potius hoc quod tibi, in quo non parum confido, enarrem, diligenter attende. Moriar procul dubio in brevi, et non vivam, nec reconvalescam ; ideoque tibi meisque omnibus, unice nimis commendo peccatricem animam meam. Per totam quippe noctem hanc in extasi quodam raptus fueram, et videbar mihi ea memoria et scientia, qua orationem solemus Dominicanam, Hortensium Tullii Ciceronis lectitando et mox relectitando vigilanter percursitare, et remanentis adhuc sensum et scripturam materiæ, quam proposui de vitis dictandam quasi jam perscripserim, similiter lectitare, et id genus multa. Cujus nimirum instinctu et hortatu lectionis tanto mihi totus hic præsens mundus cum suis omnibus, et ipsa hæc vita mortalis contemptui et tædio est, et e contrarie

tam ineffabili desiderio et dilectioni faturus ille et non transitorius mundus, et æterna illa et immortalis vita, ut quasi nihili et inane cuncta transitoria hæc omnino reputentur, et floccipendantur a me. Tædet quidem me vivere. »

Ego autem visionis hujus et sermonis non parum stupefactus oraculo, et ut pro tanti amici talisque magistri abscessu oportuerat, totus fluens in lacrymis et commotus ejulatu memet satis indecenter vix continui. Mox ille sic me quasi zelando corripuit, quam stupido in me obliquans tremebundus intuitu : « Noli, anime mi, noli super me plorare, quin potius mihi tripudiando congratulare. Accipe, quæso, labulas meas, et quæcunque adhuc scribenda restant in eis, imprimis tu diligenter emenda, demum scripta eis, qui ea dignentur, commenda. Ipse autem tete quotidie cogitans moriturum, præpara te semper toto nisu et meditato in idipsum iter, quia nescis quolibet die vel hora me tum amicissimum prosequeris. » Et in hæc verba cessavit.

Dehinc in dies, ut fit, languore semper ingravescente, eheu! ad extrema perductus est. Et totus jam jamque ad cœlestia suspensus, post confessionem peccatorum ex toto corde purissimam, et communicatam devotissime Christi eucharistiam, pluribus, qui ad eum visitandum confluebant, fratribus, amicis et familiaribus in unum psallentibus, orantibus et conflentibus, felici, quod solum semper præ omnibus exoptavit, consummatione felix ille et incomparabilis homo Dei vii Kal. Octobris (10) feliciter omnino exspiravit, et suis omnibus placentum relinquens non modicum in prædio suo apud Alleshusen (11) officiose lamentabilibus exsequiis tumulatus in pace requievit.

(9) Idem testatur Anonymus Mellicensis et Otto Frisingensis in Chronico, l. vi, c. 55 : *Cæterum tam ejus (Henrici III) quam patris sui (Conradi II) actus et virtutes Hermannus Contractus in libello quodam, quem ipsi destinavit, luculenter satis disseruit.* Ex quo sumpta sunt quæ idem Otto, l. c., cap. 52, habet : *unde est ille rhythmus Hermannii Contracti de profato triumpho (Henrici III contra Ungaros) qui sic incipit : Vox hæc melos pangat. Utinam illum aliquando in suis scriiniis diligenter perquisitum pro historiæ patriæ bono publica luce donaret solers quidam bibliothecarius.*

(10) Dies hæc est 24 Septembris, qua memoriam Hermannii inter sanctos prætermissos f. cuncti Bollandiani, uti et die 19 Julii, seu postridie natiuitatis ejus, ad quam Buccelinus eum in Menologio Benedictino cum beati titulo consignat, quamvis nullibi lucusque ecclesiasticum cultum obtinuerit. Emortuale annum 1054 haud expressit scriptor, id adrotasse contentus, illum Chronicon ad annum mortis suæ perduxisse, quod ex dictis in Dissertatione an. 1054 indicat. Quod vero ad an. 1045 scribit Trithemius (Annal. t. I, p. 181) : *Anno prenotato Hermannus Contractus ex comitibus de Veringen monachos nostri ordinis canobii S. Galli in Snevia, homo in omni literatura doctissimus, non sine opinione sanctitatis moritur.... qui scholæ monachorum in eodem loco plus quam xxxviii annis gloriose præfuit ; ex lucusque dictis tam quoad habitationis locum, quam tempus obitus, et annos præfecturæ scholarum perperam scripta convincuntur, maxime*

eum Hermannus nonnisi 41 annos natus obierit in suo Augiensi cœnobio, dein majorum suorum monumento in Alleshusen illatus. Cæterum Augiensem Hermannii monachatum contra Trithemium egregie vindicavit Joannes Ego libro De viris illustribus Augiensibus, cap. 28, apud Pezium Thes. Anecd. t. I, p. III, p. 683, ubi plura de ejus Chronico referuntur.

(11) Villam Aleshusin nominat ipse Hermannus ad an. 1052, matrem suam ibi *sub capella S. Udalrici a se constructa in sepulchro quod ipsa sibi præparaverat*, conditam scribens. Qui adeo locus ejus, uti hic Hermannii, prædium fuit, haud dubie in Veringensi comitatu situs. Quod si de antiquis latissimi olim hujus comitatus limitibus certo constaret, de hujus quoque loci situ ambigere haud liceret. Dux namque ejusdem fere nominis villæ in eodem Suevia tractu occurrunt, una Alschusen seu Alzinhusen nunc dicta, sedes est commendatoris provincialis Ballivie Alsatie et Burgundie, quæ an. 1264 ordini Teutonico cessit, ac lacum Bodamicum propius respicit, in rurali capitulo Sulgaviensi sita. Altera est Aleshausen prope lacum Plumarium seu Buchattingensem in capitulo rurali Biberacensi. Hæc ipsa forte nominum similitudo scriptores in transversum egerit, ut unam alteri substituerent. Bruschius utrumque locum distinguit, dum de episcopatibus Germanie scribens, priorem quidem locum Hermannii sepulture tribuit, ac in Lamberto Constant. episcopo ibidem tenerima et in cineres jam resolvi incipientia ossa sibi an. 1518 ostensa fuisse testatur. Con-

# USSERMANNI DISSERTATIO PRÆVIA DE CHRONICO HERMANNI CONTRACTI

EJUS EDITIONIBUS, MSS. CODICIBUS, ET NOVÆ HUIUS EDITIONIS RATIONE.

(*Germaniæ sacræ Prodronus*, tom. I, pag. 10.)

Hermannum, a membrorum fere omnium para-  
lysi Contractum vulgo dictum, notio-  
rem esse quam ut multa commendatione indigeat, in confesso est  
inter eruditos, quorum passim encomiis prædicatur. Ex his Joan. Trithemius, in Annalibus Hirsaug. ad  
an. 1095, illum inter omnes Germaniæ doctores sui  
temporis philosophum, rhetorem, astronomum, poe-  
tam, musicum et theologum celeberrimum appellat. In ejusdem Catalogo virorum illustrium Hermannus  
vir audit in divinis Scripturis eruditissimus, et in  
sæcularibus litteris omnium doctorum sui temporis  
doctissimus, trium linguarum, Græcæ, Latine et  
Arabice peritissimus, atque Hebraicæ non ignarus,  
vita quoque et conversatione devotissimus. In neutro  
tamen loco inter opera ab ipso composita Chroni-  
con quoddam recenset, bene vero in libro De scri-  
ptoribus ecclesiasticis, ubi Hermannus librum De sex  
mundi ætatibus ascribit, quo nempe titulo illud ad-  
huc in editis prænotatur, quamvis perperam, ut  
deinceps dicemus.

Jam ante Trithemium Chronici Augustensis scri-  
ptor exeunte sæculo xi, quo mediante obiit Herman-  
nus, illum sui sæculi miraculum cunctisque in ac-  
cunne ingenii præeminentem vocat ad an. 1054. Anonymus vero Mellicensis, ejusdem ferme temporis  
auctor, cap. 91 De scriptoribus ecclesiasticis: *Her-  
mannus*, inquit, *Contractus, Suevigena, philosophus  
in computatione subtilissimus existit*. Enumeratis  
dein aliquot ipsius lucubrationibus subdit: *Chroni-*

sultus hac de re D. Ignatius Depra nobilis de Plain,  
dictæ commende consiliarius id, nobis in responsis  
dedit, se præter communem de Hermannus ibi sepul-  
tationem in illius scriniis nisi reperisse, nisi duo  
translatorem quarundam ejus reliquiarum apogra-  
pha instrumenta, vi quorum an. 1631, ossa tria cor-  
poris B. Hermanni Contracti ex ejusdem loculo, qui  
in Altschauen asservatur, translata perhibentur ad  
Ochsenhusanum monasterium, uti et a 1626, 18 Maii  
alia ad Weingartense, que Bucelinus in suo Meno-  
logio recenset, sacrum scilicet capitis verticem cum  
brachio et aliis aliquot sacris ossibus. Unde de loculo  
seu sepultura B. Hermanni apud Altschauen haud  
dubitari posse videtur. Hiltrudem vero matrem Her-  
manni in Altschauen conditam scribit idem Bru-  
schius in Chronologia monasteriorum Germaniæ in  
historia Marchtalensis canonicorum Præmonstra-  
tensium cœnobii, in qua Jodocus abbas an. 1461  
electus Alteshusium ad lacum Buchoviensem seu Plu-  
narium emisse legitur, ubi Hermanni Contracti ma-  
ter cubat. Idipsum quoque Bucelinus in margine ad

cam quoque et gesta Chonradi et Heinrici (Cæsarum)  
composuit, in quibus omnibus virtus illius satis eni-  
tuit.

Atque hoc quidem Chronicon, uti reliquis ejus  
operibus ob suam in patria, mediæ præsertim ævi,  
historia utilitatem merito præcellit, sic solum fere  
ex omnibus, si pauca excipias, ætatem tulit, subse-  
quis dein historicis, maximeque chronographis, ba-  
sin quasi et veluti fontem præbens eorum annalibus;  
unde temporibus suis antiquiora ut plurimum hau-  
serunt, ac sua quoque sibi magis nota pro locorum  
et temporum diversitate aut eidem inseruerunt, aut  
particularia regionibus suis minus congrua omise-  
runt. Cujusmodi chronica Hermannus quasi super-  
structa hic recensere, immensum foret æque ac su-  
perfluum, cum id passim in chronicorum collectio-  
nibus observare liceat. Nempe uti Hermannus ante-  
riores plerumque Bedæ Venerabilis librum De sex  
mundi ætatibus fundamenti loco posuerunt, sic illo  
posteriores, in nostris saltem partibus, sua chronica  
Hermannus superstruenda sibi sumpserunt. Et jure  
quidem, ut videtur: sive enim facta ætati suæ vici-  
niora aut cœva spectemus, plura sane ignota nobis  
hodie forent, nisi ejus industria posterorum memo-  
riæ fuissent conservata; sive temporum supputatio-  
nem attendamus, illa plerumque cæteris accuratior  
est, nisi quando aberrans scribarum calamus falsam  
temporis sui annorum notam præposuit. Succincta  
denique narratione paucis multa complexus genuini

C Hermannus an. 1052 sua manu notat, Alteshusen  
sub ditione abbatis Marchtalensis, ubi condita sit  
Hiltrudis, ab Altschauen equestri distinguens. Ve-  
rum illic quoque datis litteris nullum hujus sepul-  
cri, aut capellæ S. Udalrici, sub qua condita sit,  
vestigium, aut ullam saltem facti hujus memoriam  
reperiri licet. Quanquam alias locus iste certe ad  
Veringensem comitatum pertinerit, a principali  
ejus cognomine oppido haud adeo dissitus, uti Al-  
tschauen in Algovia. Stet tamen interim sua dictis  
scriptoribus fides; nobis saltem persuadere haud  
possumus Hermannum, in Augia defunctum, in alio  
extra eam loco sepeliri voluisse quam ubi matrem  
suam humatam noverat, quive utrobique Alteshusan  
dicitur, unde facile dein Allshusen et denique Al-  
tschusen efformari potuit; quem quidem locum ceu  
celebriorem alteri ignobili, et filiali tantum ecclesiæ  
sub parochia Seekirch hic pro utriusque et matris  
et filii sepultura præferendum censemus. Sed de

D Hermannus lucusque satis.

chronographi patres, si quis alius, Hermannus præ- A primis sustinuit. Verum de his alii judicent; no- strum interim est ut de Chronici hujus editionibus, mss. codicibus, ac nostræ hujus editionis ratione pauca prævie disseramus.

§ I. — *Editiones Chronici Hermanni.*

I. Celeberrimæ hujus Hermanniani Chronici plures hucusque prodierunt editiones, adeo tamen inter se diversæ, interpolatæ aut truncatæ, ut quænam illarum genuinum Hermannii partum exhibeat, incertum plane sit ac dubium. Quæ quidem tanta diversitas unde potissimum provenerit, postea indicabimus, cum prius de ipsis editionibus nonnulla dixerimus.

II. Primum Hermannum cum aliis scriptoribus publici juris fecit Joannes Sichardus Basileæ an. 1529, B ex codice, ut videtur, San-Gallensi, quem vero alteratum fuisse et subin interpolatum multa evincunt. Incipit enim a mundi creatione, totumque opus, De sex mundi ætatibus inscriptum, ad verbum fere ex Venerabili Beda transumptum est usque ad Christi nascentis tempora, unde Chronicon suum auspiciatus dicitur Hermannus in ejus Vita; quod vel exinde quoque eruitur, cum ab eo tempore plurimum a Beda discordet. Unde multum a vero aberrant qui Hermannum Bedæ tantum compilatorem existimant, ut postea videbimus. Ut ut vero deinceps Sichardi editio cum codice Augiensi in plerisque conveniat, multa tamen interpolata continet, facta aliis annis recenset, et plura subinde omittit usque ad annum 1040, ubi rursus cum Augiensi C concordat.

III. Primam hanc Sichardi editionem ad verbum expressit Joannes Pistorius in sua Scriptorum Collectione, item Basileæ an. 1536, ac rursus an. 1613 Francofurti procusa, et ipse tamen alicujus mss. codicis subsidio destitutus: unde par de utraque judicium ferendum est; cui recte adeo Gundlingius parvum pretium statuit. In eo quoque ambæ conveniunt quod Chronicon Hermannii a condito mundo usque ad an. 1066 nati Christi perducat, Bertholdi nimirum continuationem absque ulla ejus mentione immediate subjungentes Hermannio, qui tamen jam an. 1054 scribere ac vivere desiit.

IV. Pistorii Hermannum novis curis emendatum, et ex Urstisii ad Canisii editionibus auctum. Burch. D Goth. Struvius postea Ratisbonæ an. 1726 vulgavit, cujus pretium ex citatis et mox indicandis editionibus æstimandum est. Porro et hæc, uti prior Pistorii, a condito orbe usque ad an. 1066 decurrit, nulla prorsus alicujus continuationis mentione facta.

V. Tertia, eaque melior, et lucusque optima Hermannii editio debetur Christ. Urstisio, quam tomo I Scriptorum Germanicorum, Francofurti an. 1587 et 1670 vulgato, inseruit, ubi Hermannum sistit a Sichardo excusum *ex antiquo exemplari cænobii San-Gallensis*, ut ipse quidem existimavit, inductus haud dubie a Sichardo, qui in prefatione sua Hermannii ephemerides in D. Galli cænobio exaratas

fuisse, quamvis perperam, asseruit. Id vero singulare præstitit Urstisius, quod priori textui ab anno Christi 378 in altera columna diversum adjungat, desumptum ex sæc. XII codice mss. monasterii S. Georgii, quod nunc Villingæ est, quive an. 1768 cum nostro D. Blasii monasterio in cineres abiit. Atque hunc quidem codicem, ceu jam impressis multo copiosiorum, magisque emendatum, simul edendum censuit Urstisius; in hoc tamen suo judicio haud parum deceptus, cum Hermannii genuini nonnisi quoddam compendium sit, idque nec integrum, nec cum ipso Chronico satis hinc inde concordans, prout infra de codicibus acturi demonstrabimus. In hoc vero præstat Urstisiana editio quod duplicem pariter Hermannii continuationem subjungat, ab anno 1054 deductam, unam quidem breviorum ad annum usque 1066, ampliorum vero alteram usque ad annum 1100, de quibus in sequentibus acturi sumus.

VI. Mancum igitur hucusque, aut minus saltem exactum in editis videri poterat Hermannii nostri Chronicon, dum illud subito auctius multo magisque completum dedit Henricus Canisius tomo I Antiquarum Lectionum vet. edit. anno 1601, etc., ex cujus editione postea in Bibliothecas Patrum Coloniensem tom. XI, et Lugdunensem tom. XVIII, transit, recensum a Jac. Basnagio, tom. III novæ editionis an. 1725, unde excerpta nuper dedit P. Bouquet sodalis Maurianus in amplissima sua Collectione scriptorum rerum Francicarum, tom. III et seqq. Ipse autem C Canisius illud suum Chronicon deprempserat ex ms. codice Augustano monasterii SS. Udalrici et Afræ, quod ipse in ejus fronte asserit esse ab Urstisiano longe diversissimum et locupletius: quæ etiam causa fuit quod primo quidem communi eruditiorum applausu fuerit exceptum. Nec id sane immerito, quippe quod plurima contineret quæ in hucusque impressis desiderabantur. Verum brevi post adverterunt sagaciores molem illam tantopere dilaudatam exerevisse ut plurimum ex interpolationibus codici Augustano absque omni delectu insertis, et sine crisi exinde vulgatis, ac vel Hermannio posterioribus, vel ab ejus saltem manu alienis. Atque hinc factum est ut viri docti non pauci, interque eos Bollandiani agiographi tom. I Sept., pag. 540, et tom. VI Junii in appendice, p. 89, Canisianæ editioni, innumeris insuper mendis respersæ, minus fidentium rati, eidem priores editiones, etsi minus amplas, præferendas censuerint, utpote magis sinceræ nec tot erroribus obnoxias. Hæc porro magis dilucidabit codicum manuscriptorum recensio, quam hic instituimus.

§ II. — *Codices Manuscripti.*

VII. Onisso hic codice Schardiano, de quo jam diximus, alios examinabimus, præprimis San-Georgianum breviorum, unde Urstisius ex parte, et Augustanum prælixiorum, unde Canisius integram suam editionem adornarunt. Atque de primo quidem, utpote jam deperdito, nec ab Urstisio satis curate de-

scripto, iudicium ferre haud liceret, nisi ex instituta Urstisiana editionis collatione cum alio, qui nunc in electorali bibliotheca Monacensi asservatur, priori per omnia fere simili codice, certiora edoceremur. Hunc describit cl. Oefelius (t. I *Script. Boic.*, p. 652) codicem esse membranaceum in forma quarta, qui praeter *Hermanni Chronicon*, continuatoris quoque ejusdem *Bertholdi Constantiensis* (qui in codice *Bernoldus vocatur*) continuationem ab anno 1053 ad annum usque 1100 complectitur. Est autem ille auctoribus suis coaevus, ab ipsoque *Bernoldo* exaratus: id quod ipsa scriptura lituraeque, nec non rasa subinde membrana, omnia quidem ab eadem manu, atramento tamen et tempore diverso aucta, mutata et correctata non obscure videntur innuere. Est hoc ipsum de *Bernoldi* codice iudicium, quod de suo *San-Georgiano* tulit *Urstisius*: auctorem hunc setum illum primo atcuque formatum lambendo deinceps magis politum et exactum reddidisse.

Pergit porro *Oefelius* de codice suo disserens: *Titulus miniatus codicis magis etiam conjecturam firmat, qui ita habet: HÆC SUNT CHRONICA BERNOLDI, QUÆ CONTRADIDIT MONASTERO DOMINI SALVATORIS, SCHAFHUSIENSIS nimirum. Quæ vero sint illa Chronica a Bernoldo exarata, satis declarant quæ ibidem in margine litteris valde minutis expressa leguntur: Inauct auctores chronicorum Eusebius, Hieronymus, Prosper, Dionysius, Jordanes, Beda, et nostri temporis (saeculi nempe XI) Hermannus, et deinceps NOSTER (adeoque ipsius Bernoldi manu exaratus) liber, cui temporis descriptores. Hæc quidem omnia sub Chronicon Bernoldi nomine in autographo isto codice veniunt, partim quod ab ipso in uno volumine sint conscripta, partim vero ac præcipue quod ab eodem in compendium velut redacta ex Hermanno; non enim ipsum *Hermanni Chronicon* dedit *Bernoldus*, sed ejus epitomen duntaxat, cui suam dein continuationem, aut proprium potius *Chronicon* sub uno narrationis filo annexuit, quod hic sub denominatione *NOSTRUM LIBRUM* indicat. De quo plura in disquisitionibus ad *Bernoldum* prævisis occurrent, ubi is monachis *S. Blasii* vindicabitur.*

VIII. Ex hoc vero *Monacensi* codice *Oefelius* l. c. variantes dedit lectiones ad *San-Georgianum Urstisii*, scilicet ab an. 378, a quo hic illum exorsus est, motus haud dubie illis quæ in codice *Bernoldi* autographo post annum 377 leguntur, et forte in *San-Georgiano* habebantur, verbis: *Hucusque chronica Eusebii Hieronymus perduxit. Hinc autem usque ad millesimum LIV annum ab incarnatione Domini dominus HERMANNUS sua Chronica perduxit.*

At vero, cum *Hermannus*, teste *Vite* scriptore, *Chronicon* suum ab incarnatione Domini ordiatur, etsi ex *Eusebio* et *Hieronymo* potissimam partem depromptum, illa etiam quæ inde usque ad annum 378 decurrunt, ad *Chronicon* istud pertinere dubium nullum est, eo videlicet modo quo anno isto posteriora *Hermanno* tribuantur, quamvis ex *Prospero* aliisque *Chronicorum* scriptoribus de-

sumpta. Ut igitur *Hermannum* breviorum ex *Bernoldo* integrum haberemus, variantes quoque dictum annum præcedentes nancisci curæ fuit. Has vero summa diligentia a se excerptas, et ad antiquum *Urstisii* codicem exactas, humanissime submisit plur. rev. et cl. *D. Hart*, eruditissimus electorali bibliothecæ *Monacensis* præfecti vices gerens, cui grates hic publico nomine persolvimus. Ex ejus insuper litteris discimus, *Bernoldi* codicem perinde ac illum *Sichardi* a sex mundi ætatibus, quæ *Venerabilis Bedæ* sunt, ordiri, a nativitate Domini autem usque ad annum 378 plurimum ab eo discrepare, prout ex nostra editione legenti patebit.

In eodem codice *San-Georgiano* continetur aliud parvum *Chronicon* a nato Christo usque ad an. 1153, eadem prima manu descriptum, abinde autem a variis usque ad an. 1627 continuatum. Prior ejus pars, a sequioribus subin interpolata, non nisi summarium quoddam seu compendium erat; *Hermanni Contracti* præcipue, ex qua nonnulla adhuc fragmenta in adversariis nostris collecta reperimus, quæ quantum ad historiam patriam pertinent, sub titulo *Chronici Georgiani* suis locis inserentur.

IX. Detecto jam fonte *San-Georgiani* codicis, qui præter paucas interpolationes ipsissimus est *Bernoldus* a nobis edendus, simul etiam *Murensis* et *Engelbergensis* codicum natales deprehendisse nobis videmur. Celeberrima ista duo *Helveto-Benedictinæ* congregationis monasteria jure inter religiosas suas colonias recenset nostrum *D. Blasii* monasterium, quod de *Murensi* quidem principali ipsa ejusdem acta haud diffidentur (*Hist. Nigræ Silvæ*, t. I, p. 247) juxta quæ sub *Gisilberto S. Blasii* abbate *Luitfrido*, ejusdem cœnobii monachus, abbas *Murensis* constitutus est, referente *Bernoldo* in *Chronico* ad an. 1096, defunctus. Sub hoc vero in *S. Blasio* descriptus videtur iste codex, indeque fratribus *Murensibus* directus; finit quippe ad annum 1091, circa quæ tempora *Colonia e S. Blasio* istuc deducta est, nec illa prorsus in eo dicti *Murensis* cœnobii mentio recurrit, quam profecto haud omisisset scriptor si illum in loco isto exarasset.

Ut tamen, quod res est, dicamus, *Chronicon* in codice isto contentum non tam *Hermanni* censendum est quam compilatio quædam ex variis *chronographis* collecta. *Bernoldum* quidem arguere videtur ejus initium ab anno 144 post natum Christum (priors enim anni desunt usque ad annum 378), quocum ab illo tempore exacte plerumque congruit adeo, ut quæ in *Bernoldo* *Monacensi* ad marginem subinde notantur, *Murensis* ut plurimum ipsi textui inserat, ac ad illum annum allegata etiam *Bernoldi* verba notet: *Hucusque chronica Eusebii Hieronymus perduxit; hinc autem usque ad millesimum LIV annum ab incarnatione Domini dominus Hermannus sua Chronica perduxit.*

Quis abhinc non expectasset textum *Hermanni*,



sive breviorum ex Bernoldo, uti hucusque; vel prolixiorum et genuinum ex Augiensi, uti ab anno 1045 ad finem usque factum est? Et tamen exinde Hermannus vel maxime interpolatus est, præcipue ex Reginone Prumiensi, atque subin aliunde etiam, et quidem a diversis, ut videtur, scriptoribus; sæpe enim unum idemque factum aliis verbis diversisque annis illigatur, nulla prorsus habita gestorum seriei aut temporum ratione. Notatur equidem post annum 906 litteris minutis: *Hucusque Chronica Reginonis, et sequuntur Chronica Hermanni*; verum eodem inani promisso: quæ enim ab illo anno sequuntur, tam parum Hermanni sunt ac priora, sed anonymi illius scriptoris, quem ceteri Reginonis continuatores eidem subjungit Pistorius. Sed nec ipsum integrum exhibet; nam ad annum 959 in medio textu solum abruptit, ac deinceps ab anno 940 Hermannum sistit, prout in Gottwicensi codice mox describendo magis adhuc contractus habetur.

Eadem prorsus codicis Engelbergensis ratio est, qui cum Murensi in omnibus congruit, ex eodem ipso, ut videtur, descriptus. Neuter adeo usibus nostris in hac editione inservire potuit, nisi in ultimo Hermannus decennio, quocum tunc primum conveniunt, et sic Hermannus ad ultimum triennium nobis integrum conservavit, qui in Augiensi codice cæterisque ex illo transumptis, illo tempore mancus est.

X. Notari vero merentur quæ in utroque hoc codice ad an. 741 leguntur, ex Pagio tamen ad an. 725 spectant: *Hucusque Beda venerabilis presbyter Chronicon suam in majori de Temporibus libro perduxit. . . Sed multa intermissa sunt de chronicis cujusdam Reginonis Bremensis (leg. Prumiensis) abbatibus, qui descripsit ab incarnatione Domini incipiens, et pertingens usque ad DCCCCVI. Abhinc (scil. an. 727) autem quæ sequuntur, sumpta sunt ex apicibus quatuor auctorum, videlicet prenominati Bremensis (Prumiensis) abbatibus, domini Hermanni Contracti, et di. cipuli ejus Bertholdi atque domini Bernoldi presbyteri S. Blasii. Hic fontes simul indicantur unde sua hauserunt codicis istius compilatores, simulque aperte notatur distinctio inter ambos Hermannus continuatores, Bertholdum scilicet ejus discipulum, et Bernoldum S. Blasii presbyterum, ambos in unum Bertholdum Constantiensem presbyterum hucusque perperam confusos.*

XI. His demum codices isti subjunguntur quæ in fine libri primi chronici Reginonis leguntur ad annum 741: *Hucusque regnum Romanorum, ex hiis Francorum supputatur*; quæ utique rectius ad hunc annum pertinere videntur, quo patre Carolo mortuo Pippinus secundæ stirpis regum Francorum parens primum potestate, dein an. 752 nomine quoque regio Franci imperare cœpit, quam ad annum 726, quo in plerisque etiam editis notantur, tempore prorsus incompetentem, Caroli scilicet Martelli, dum adhuc Merovingici primæ stirpis reges præerant. Quamvis alias Romanorum regnum finem jam an.

484 in Gallis acceperit, devicto per Clodoveum Siagrio, regnoque ad Merovingos inde translato.

Porro a fronte Murensis hujus codicis compactum est aliud breve Chronicon a diversa manu ejusdem tamen sæculi XII characterem exaratum, et decurrens ab anno 598 usque 1175, ita quidem ut velut epitomen contineat primò quidem Hermanni Contracti usque ad an. 1054, abinde vero Bernoldi usque 1100, quem dein usque ad annum 1175 prosequitur.

Insertum vero est tabulis chronologicis epactarum; unde sæpe contigit ut, deficiente ad annum assignatum spatio, reliqua ad alios annos vacuos ante vel retro adnotantur: quæ adeò inde extracta suis locis posuimus Illud Chronicon inscriptissimum *Chronicon S. Blasii*, ob ea quæ de monasterii hujus rebus maxime post Hermanni ætatem sæpius refert, tacito plerumque ejus nomine, quo ipso scriptorem dicti cœnobii fuisse alium, suumque Chronicon ibidem exarasse satis evincitur; de cæteris enim monasteriis agens, suis ea nominibus indicat.

Multa de eo disserit cels. Gerbertus in Historia Nigra Silvæ, tom. I, p. 590 seq., et clar. P. Mauritium Van der Meer Rhenoviensis cœnobii historiographum secutus, auctorem illius conjicit D. Frowinum ex monacho Blasiano ad abbatiam Engelbergensem circa annum 1147 assumptum, ubi etiam, ut ibid., p. 421, notatur, an. 1178 decessit, relictis ibi codicibus sua manu scriptis, quam in Chronico quoque sibi deprehendisse visus est laudatus vir doctissimus.

Ut ut vero Frowinum istum sibi vindicent Einsidense et San-Blasianum monasteria, utriusque forte successive alium, illum tamen Chronici hujus fuisse scriptorem dubium adhuc remanere potest. Quid enim causæ sit cur ipse nullam prorsus sui monasterii, cujus abbas postulatus fuerit, sed unius duntaxat sui *San-Blasiani* mentionem fecerit? Occurrit ibi quidem ad an. 1120, sed recentiore manu adjecta hæc nota: *Eodem anno incepta est hæc cella ab abbate Adschelino*, seu verius ab Adelhmo, qui an. 1124, Non. April., a Callisto II privilegium confirmationis accepit, itemque an. 1125 ab Heinricho V imp. (Heinricus *Gen. Hist.*, tom. II, p. 145), in cujus diplomate regulare hoc monasterium tempore Henrici qu. i regis Romanorum honorifice constructum dicitur. Cum ergo ille jam an. 1106 obiit, jam tum hæc cella consuetæ esse debuit, nec adeo primum an. 1120 incepta, ut male fert dicta interpolatio, quæ etiam deest in ipso hujus Chronici exemplari Engelbergensi: ubi tamen alia a secunda manu inseruntur, uti, an. 1125 obitus Conradi de Seldenhuren fundatoris; an. 1131, obitus B. Adelhmi; an. 1178, dominus Frowinus venerabilis abbas noster II decessit; item an. 1197, obitus B. Bertholdi; an. 1125, Heinrichi I; an. 1241, Heinrichi II, et an. 1250, Wernheri abbatum celebris istius monasterii. Quæ igitur postea addita fuisse videntur huic San-Blasiani scriptoris Chronico a quodam Engelbergensi monacho, sive defuncto jam, sive ad

infulas Angelomontanas assumpto Frowino. Certe A in memorato Chronico ultima S. Blasii mentio occurrit ad annum 1143, quo illum Engelbergensis monasterii regimen suscepisse ex domesticis suis monumentis conjiunt Einsidlenses nostri eruditissimi sodales, Necrologio maxime, in quo ad dictum annum 1143 Frowiniana seu prior manus desinat.

XII. Recensitis hucusque Chronici Hermanniani codicibus, ut ita dicam, domesticis, adnumerandus quoque venit Gottwicensis, in celeberrimo hujus nominis Austriae inferioris monasterio repertus, in quod pariter e D. Blasio prima fratrum colonia inmissa est, ductore Hartmanno abbate, uti Bernoldus in Chronico ad annum 1094 enarrat. Id vero peculiare habet codex iste, quod primum an. 726 incipiat, atque Bernoldo multum adhuc brevis Hermannii B compendium sistat, ab anno autem 940 usque 1052, quo finit, cum Murensi ac Engelbergensi fere ad verbum concordet. Fallor, aut hinc transumptus est codex Mellicensis, quem edidit P. Hier. Pez tom. I Script. Austr., p. 163, quo Hermannii Chronicon pariter continetur ab incarnatione Domini. Hic enim cum Gottwicensi ab anno 726 usque 1040, ubi hic fusior esse incipit, idem ad apicem est, exceptis duntaxat particularibus quibusdam, Augiæ et S. Galli cœnobia spectantibus, quæ sæpius omittit Mellicensis, eorumque loco specialia quædam Austriae suæ gesta interset, salvo interim manente reliquo textu. De altero Gottwicensi codice, qui Bernoldum auctiorem complectitur, dicetur alias.

XIII. Dum vero cuncti, quos hucusque recensimus, Hermannii codices tam apte non in generalibus modo, sed vel maxime in particularibus Constantiensis diœceseos rebus enarrandis inter sese consentiunt, omnino in eadem quoque diœcesi exarati videntur, et quidem, ut ex jam dictis haud immerito conjicimus, in nostro D. Blasii monasterio, et a pluribus scriptoribus, agmen tamen ducente Bernoldo, chronicon Hermannii in compendium quoddam redigente, quod dein aut magis adhuc contraxerunt, aut ex aliis chronicis plus minus interpolaverunt, aut, prout a Bernoldo contractum erat, descripserunt. Eo enim tempore describendis libris et maxime chronicis unice fere vacabant monachi, unde etiam tanta chronicorum, a monachis plerumque concinatorum, farrago. Ex hac jam litteraria penu fratres ad externa monasteria instituenda dimissi præter cætera necessaria codicibus quoque instruebantur, quos secum ad novas istas colonias detulerunt. Quales cum e D. Blasio fuerint prædicta monasteria, codices quoque illos exinde accepisse censenda sunt, maxime quod omnes ætatem præferant qua illa fundata sunt. Inde factum ut quod mater sinistris temporum fati crebrisque incendiis perdidit, filiarum industria conservaret, ac postliminio eidem liberallyter communicaret.

XIV. Domesticis hisce codicibus et brevibus quasi Hermannii compendiis succedit Augustanus fusior, quæ sibi evulgandum sumpsit Canisius. Papyra-

ceus is est, et ex Augiensi codice descriptus sæculo demum xiv jam ad finem vergente. Constat id partim ex ipso caractere, partim et præcipue ex frequentissimis interpolationibus, Hermannum multum posterioribus, quæ successive in codicem Augiensem tam in margine quam reliquis spatiis vacuis irrepserunt, atque ex hinc una omnes in Augustanum quoque, et inde sine omni crisi in Canisium migrarunt. Sed et ab ipso suo prototypo Augiensi sæpius discrepat ectypon Augustanum, in quo facta crebro ad alium annum referuntur, aliquando integra conmutata omittuntur, aut perperam etiam exarantur. Rem uno exemplo declarare sufficiat, uti saltem in Basnagii editione legitur. Augiensis ad an. 1021 scribit: *Irmentrudis Buochaugiensis abbatissa venerabilis decessit, eique Abarhild abbatissa successit*; cujus loco ms. Augustanum, et ex eo Canisius sensu plane contrario ponit: *Irmentrudio Rrdchaugiensis abbas obiit, eique Abarhild abbas successit*. Quod quidem Mabilionium, et quantum virum? eo usque in transversum egit, ut tom. IV Annal. Bened., p. 279, nescio quod ignotum monasterium exinde conceperit, cujus memoria jam excederit. Nec semel idem peccatum peccasse contentus, ad an. 1027, loco *Hillegart Buochaugiæ abbatissa efficitur*, quod habet Augiensis, rursus crassa negligentia ponit *Hillegart Buchaugiæ abbas efficitur*. Plures ejusmodi haud tolerandi errores notantur infra § III, n. 19, qui tamen omnes a lectoribus facile deprehenduntur. Accessit ad errorum et deceptionis cumulum, quod Canisius codicem suum, aliunde sat depravatam, majoribus adhuc a se mendis respersum vulgaverit, et sic majoris quidem molis, minoris tamen fidei Hermannium orbi litterario obtulerit.

XV. Codici Augustano, si sphalmata excipias, magis quam cæteris editionibus convent antiquissimus codex San-Emmeramensis principalis Ratisbonæ monasterii, sæculo xi haud diu post Hermannii tempora scriptus ibidem, ut patet ex iis quæ de S. Emmeramo et Ratisbona occurrunt, omissis nonnumquam illis quæ Constantiensem Hermannii diœcesim concernunt. Orditur autem ab anno 378, ut Urstisii San-Georgianus, et ad annum 1054 desinit.

XVI. Ex eodem quo Augustanus fonte Augiensi profluxit etiam Einsidlensis codex, mediante sæculo xiv in Fabariensi monasterio scriptus, prout in ejus fronte alia manu notatur: *Istum librum fieri procuravit Hermannus, generi de Arbona, abbas hujus monasterii Fabariensis, anno Domini mil esimo trecentesimo quinquagesimo sexto scriptum in eodem monasterio*. Hermannus hic ex Eremo abbas Fabariensibus postulatus, codicem Augiensem, qui tunc, incertum quo fato, apud Einsidlenses erat, describendum ab illis expetiit, quibus dein transumptum apographum remisit, codice sibi retento, uti ibidem distincto caractere legitur: *Ego frater Henricus de Ligritia humilis thesaurarius monasterii Heremitanii eodem anno (scilicet 1356), accommodaveram eidem venerabili abbati (Hermannus) exemplar istius libri ad rescriben-*

dum, et retinuit ipse vetustissimum nostrum librum, et A  
 dedit nobis istum novum. Nec diu tamen Fabariae  
 haesisse videtur Augiensis codex, jam tum vetustissi-  
 mus habitus, ad locum originis suae forte jam an.  
 1561 reversus, quo flammis perit Fabaria. Ante fi-  
 nem saltem saeculi XIV jam Augiae fuisse restitutum,  
 argumento sunt interpolationes ab eo tempore Augiae  
 in codice illo factae, quae non habentur in Einsidlensi  
 Fabariae exarato, bene vero in Augustano, qui aetate  
 Einsidlensi posterior est. Sic, exempli gratia, ante  
 annum 882 in superiori margine vacuo haec notata  
 sunt in Augiensi: Nota: *Burkardus episcopus de*  
*Hewen fuit introductus Constantiam quarta feria*  
*ante Assumptionem beatæ Virginis anno [MCCC]*  
*LXXXVIII ab incarnatione Domini; et ante proxima*  
*tertia feria conferebat mihi Heinricho Leman et.... B*  
*Johanni Casper Ulrico feoda, quæ vulgo dicuntur des*  
*Mantelars leben: et pater noster Heinrichus Leman*  
*piæ memorie moriebatur LXXXVIII in jejuniis, ubi*  
*cantatur Sicutentes, qui emit prædicta feoda pro Will-*  
*helmo Gochan. Alia adhuc in vacuis annorum 988 et*  
*seq. spatiis ab eadem manu apposita continetur hæc*  
*Nota, quod [MCCC] LXXXVIII fuit valde mirabilis*  
*ab incarnatione Domini. In Alamannia fuerunt multæ*  
*rixæ. Primo Liga traxit ad Bavariam, et destruxit*  
*ibi multas villas. Secundo de Wirtemberg habuit bel-*  
*lum cum Liga. Eodem anno duo etiam duces Bava-*  
*riæ Dominica die ante Bartholomæi apostoli et victo-*  
*riam habuerunt, et de Liga occisi fuerunt quatuor*  
*millia hominum. De Constantia evasit unus, de Lin-*  
*daugia nullus, de S. Gallo unus, de Basilea duo. Et*  
*est illud bellum factum penes Richenwil. Studio hæc*  
*appenda censuimus, quod etiam lacinia subinde*  
*ad historiam patriæ illustrandam conferant. Cate-*  
*rum Einsidlense istud apographum in membrana*  
*formæ quartæ descriptum Augustano multo emendat-*  
*ius est, nec tamen sine erratis chronicis et addita-*  
*mentis Hermanni genuini retatem minime ferentibus.*  
*Singulari autem prorsus fato accidit ut eodem ferme*  
*tempore uterque, quem hic edimus, Hermanni co-*  
*dex ad Fabariense monasterium devenerit, Augiensis*  
*nimirum, ut mox vidimus, et Monacensis Bernoldi;*  
*quod ipsum argumento est litteras inibi adhuc sæ-*  
*culo XIV egregie fuisse exculatas.*

XVII. Ex his porro codicum Hermanniani Chroni-  
 cici descriptionibus facile jam erit adjudicare unde  
 tanta in editis diversitas suam traxerit originem,  
 ex una nempe codicum, quibus usi sunt editores,  
 varietate. Hanc vero diversis ex causis repetendam  
 arbitramur: partim ex nimium scrupulosa scripto-  
 rum diligentia, qua permoti, quæ prius exarantur,  
 identitatem retractare et emendatiora magis magisque  
 reddere allaborarunt, quod Oefelii et Urstisii de  
 Bernoldi codice judicium est, quo ipso priora ex  
 iis apographa a posterioribus et ipso fonte jam cor-  
 recto discrepare debuerunt; partim quod eruditi  
 qui chronicis his utebantur, ad proprium usum vel  
 aliorum notitiam plura illis adjecerint aut immuta-  
 rint; quod Basnagius in præfatione ad suum Cani-

PATROL. CXLIII.

sium sentit: partim denique et potissimum quod  
 descriptores variis in locis existentes, factis genera-  
 libus, aut quæ sibi magis arridebant, retentis aut  
 contractis, et omissis particularibus, aliena loca  
 seu regiones spectantibus, eorum loco inseruerint  
 illa quæ provinciis ubi scribebant magis propria vi-  
 debantur; cujus rei exemplum vel solus Bernoldus  
 cuius Hermanno collatus luculentissimum præbet.  
 Atque hinc dum alii vel ex propria notitia nonnulla  
 suis exemplaribus apposuerunt, vel ut scriptum  
 suum auferent, ex diversorum chronicis plura ado-  
 ptarunt, nova quasi compilatio chronica prodire  
 debuit, uni tamen eidenque sæpe auctori ascripta,  
 ut supra in Murensi codice observavimus.

Auxere malum et confusionem editores, aut sæpius  
 amanuenses, qui quæcumque in suis codicibus unde-  
 cunque demum assuta legebant, notas etiam margi-  
 nales, et quascunque interpolationes, ac si prius  
 auctoris forent cujus nomen præferebant, nullo  
 aut parvo habito delectu, nulla adhibita sobria crisi,  
 sub ejus nomine vulgaverunt, de mole potius quam  
 de veritate et sinceritate solliciti; quod sinistram  
 fatum Hermanno nostro præcipue obtigit. Ast cui  
 demum hono hæc omnia? Nempe ut frustra Her-  
 mannus in Hermanno quaeratur, et genuinus a spu-  
 rio discerni minime possit, ac, quod historiæ patriæ  
 haud parum officit, in varios errores inducantur aut  
 perturbentur saltem sagacissimi alias ejusdem in-  
 vestigatores. Id supra in Mabillonio et Bollandianis  
 hagiographis testatum dedimus, aliudque exemplum  
 in Hartmanni Annalibus Eremitarum habemus, quæ  
 interpolationes Canisianæ editionis ad an. 947 de  
 Thietlando abbate, et ad an. 949: *Gregorius II Pa-*  
*ter, etc.* mire torquebant, cum tamen in Augiensi  
 legatur: *Gregorius sanctus Pater.*

Sed satis jam de factis hucusque Hermanni Chroni-  
 cici editionibus æque ac mss. codicibus actum,  
 unde simul novæ editionis ex genuino codice ad-  
 ornandæ necessitas patet, de qua jam pluribus di-  
 cendum.

### § III. — Novæ editionis consilium et fontes.

XVIII. Hic vero inprimis mirari subit cur nullus  
 eorum qui Hermannum sibi vulgandum sumpserunt,  
 de Augiensi primario fonte cogitarit, sed omnes  
 derivatis duntaxat ex eo rivulis fuerint contenti,  
 qui quo longius a sua scaturigine abeunt, eo amplius  
 alieno eoque subinde lutulento affluxu excrescunt.  
 Primus hac in re eruditorum votis, pro indefesso  
 suo in patriam historiam studio, deferre in se sus-  
 cepti cl. P. Mauritius Van der Meer de Hohenbaum  
 Rhenaugiensis monasterii polyhistor solertissimus,  
 qui plura jam eum in finem subsidia paraverat.  
 Cum autem a pluribus jam annis in eo esset cels.  
 Martinus Gerbertus, S. Blasii princeps abbas, ut  
 excussis undique scriiis litterariis nova Bernoldi  
 nostri, seu Bertholdi vulgo Constantiensis presby-  
 tri Operum, et maxime Chronici illius editio ad-  
 ornaretur, etiam Hermannum continuatori suo præ-  
 mittendum nobis concessit idem humanissimus P.

Mauritius, aliis insuper laboribus ab illo edendo nonnihil prædeditus. Opportune id quidem accidit, ut simul et Hermannus ex codice Augiensi, cui primævo quasi nativitatibus suæ solo, ac Bernoldus ejusdem epitomator ac continuator ex ipsius autographo Monacensi amico quodam nexu conjuncti in lucem denuo prodire possent. De quo ultimo cum in superioribus plura jam dixerimus, restat ut de priori nonnulla hic disseramus, quantum quidem ex diligentibus ejusdem perlustratione deprehendere licuit.

Est vero hic ipse Augiensi codex membranaceus in folio, ut vocant, minore, nitido et eleganti caractere exaratus, qui omnino sæculum xi et ætatem Hermannii refert. Hunc quidem sunt qui manu ipsius Hermannii scriptum existunt; dubium tamen de eo haud leve movent imprimis multa calami sphalmata, et orthographia passim neglecta, tum eadem nomina propria alio atque alio modo sæpe expressa, ac vel maxime voces inepte sæpius conjunctæ aut divisæ: quæ omnia e perito Hermannii calamo fluxisse ægre quis sibi persuadeat. Nobis certe id admodum verosimile videtur, codicem quidem sive ex schedis sive ex ipso Hermannii autographo, si unquam existit, fuisse desumptum; id enim satis intantum illa: *Ego Hermannus natus sum*, et quæ alia de seipso narrat: non tamen ex visu, sed ex auditu descriptum, dictante scilicet alio, pro more in cœnobiis tunc recepto, ut, ob codicum raritatem et monachorum, numerum unus dictando præiret, pluresque amanuenses plura simul hoc modo apographa conficerent. Cuique inter tot scribas nonnulli imperitiores haud dubie numerarentur, multa ab illis male intellecta perperam quoque notari procul fuit. Unde etiam originem petendam esse judicamus tot mendosorum quæ scriptorum illorum incuria aut imperitia codices primum ac demum editiones quoque contaminarunt, cum cuncta in codicibus contenta religiose sibi retinenda esse duxerint eorum editores.

Accedit in Hermannio alia ratio, haud satis interrim observata. Dum enim Bertholdus Hermannii discipulus in eius Vita hunc *libellum Chronicorum* a magistro suo undique collectum dicat, is ipse ex ejus tabulis, non autem Hermannus illum conscripsisse videtur. Neque Hermannio tantopere contracto, ut *vix digitis iidem dissolutis* novi aliquid scriptitare posset, elegans adco codicis istius character tribui potest; unde de existentia alicujus Hermannii autographi, excepto illo a discipulo ejus exarato, dubitare quis merito possit.

XIX. Præter indicata vero superius codicis hujus menda, interpolationibus quoque minime caret, a diversis diverso tempore et locis insertis, idque partim in marginibus, partim in spatiis, quæ sive ad annos facto aliquo haud notatos, aut inter annum et annum duarum plerumque aut plurium linearum vacua relinquuntur, a diversa tamen manu seu caractere facile cognoscendis. Has vero dum ab editionis nostræ contextu abesse volumus, insi-

gniores, præter superius notatas, pro notitia historica hic separatim adjicere visum est.

An. 858, erasis quæ primæva manu scripta erant, alia sæc. xiv substituit: *Sanctus Meginradus venit ad locum Augiensem.*

An. 861, ad eundem Meginradum in margine recentius notatur: *Sanctus Meginradus patronus noster, comes de Sulgen, filius comitis de Sulgen.*

An. 871, post *Salomon episcopus obiit*, ad oram marginis sæc. xiv additur: *Cui Pateon successit, præfuit annis iii*; de quo eodem modo ad an. 875 in margine inferiore: *Constantie Pateo episcopus obiit anno 875 pro quo Gebehardus annis x præfuit.*

An. 911, post *ducatum invasit*, recessus sæc. xv in margine additur: *Burckard ipse fuit comes de Veringen.*

Post an. 924, inferius quædam inseruntur de campanis an. 1595 Augiæ fusis; quorsum adco codex iste ex Fabaria reversus tum erat.

An. 954, ad *Eberhardus*, etc., in margine sæc. xiv *sanctus Eberhardus Pater noster*; quod iudicio est reliqua in textu non esse interpolata.

An. 941, in vacuo anni istius hiatus hæc quoad tempus falsa ponuntur: *Nota quod dux Lutpoldus Austriæ occisus fuit cum multis militibus anno ab incarnatione Domini [MCCC] LXXXV, quarto Kal. Junii, et fecerunt civitates silvestres, quæ dicuntur Walstel: postea anno LXXXVIII multæ gentes volebant destruxisse illam provinciam, quæ dicitur Glarus, et venerunt per portus; postea illi Glarenses venerunt cum octoginta viris, et occiderunt bene trecentos, qui turpiter dederunt fugam. Hæc non legantur in Einsidlensi, bene vero primæva manu in Augustano. Quis autem ferat a Canisio suæ editioni ad an. 941 fuisse inserta?*

An. 945 sæc. xiii vel xiv additur: *Thiellandus Pater venit* (Canisius miscere *Tiellandus Patruen.*) *primus abbas hujus loci*; et in margine: *Tiethlandus abbas monasterii Heremitarum, qui fecit glossam super Epistolas sancti Pauli. Quod Canisius ad an. 947 in sua editione habet, uti et illa quæ in Augiensi an. 947 in inferiore folii parte notatur, et ne quidem in Einsidlensi codice reperitur: Nota anno ab incarnatione Domini 1590 proxima quarta feria post Nativitatem Domini fuerunt fulgura et tonitrua circa medianam noctem; ubi insuper male legit *tetra* pro *circa*. Proh! qualem Hermannii editorem, qui talia ejus Chronico inspergere audeat! Sed necdum finis.*

An. 949, manu sæc. xiii vel seq., *Gregorius sanctus Pater ac nobilissimus venit*, ad Einsidlen scilicet. Ubi Canisius rursus vel contra proprii codicis Augustani fidem habet: *Gregorius II Pater.*

An. 950, eadem primæve manu, *Vigilius scriptor obiit*, quod in reliquis codicibus plane deest.

An. 955, ad *Reginbaldum* in margine sæc. xv notatur *de Helfenstein.*

An. 960, ex sæc. xiii circ., *Gregorius abbas effi-*

ciur, in Einsidlen nempe, Canisianæ editioni insertum.

An. 971, *Adalberoni* ad oram sæc. xv ascribitur von *Helfenstein*.

An. 972, textui alia sed fere cœva manu additur : *Ratisbonæ S. Wolfgangus episcopus factus est*; et alia recentiore sæc. xv : *Hic comes de Pfulingen natus : nobilis de Ridenfels prope Schwebeswerd natus*; et in inferiore margine : *matre a Veringen*.

An. 975, manu sæc. xv aut seq. additur : *Nota : ille Burghardus fuit fundator monasterii montis Duelli*; deinde anno 1005 illud monasterium a divo *Hainrico Rom. imperatore ad Stain nuncupatum translatum est*. Vid. infra *Chronicon Petershusanum*.

An. 979, ad *Gebhardum*, sæc. xv ad oram notatur, *comes de Zeringer*: falso, cum fuerit de *Bre-genz*.

An. 987, m. sæc. xiii, *Ecclesia cellæ S. Meginradi aucta est*. In reliquis codicibus inde desumptis hæc a prima manu sunt, uti et illa an. 996 : *Gregorius sanctus abbas obiit*, quibus in Einsidlensi recentior manus adjecit scilicet *monasterii Heremitarum*.

An. 997, post *filius reliquit* manu sæc. xv ad oram una *Gisela*.

An. 1008, ad *Augiense cœnobium* sæc. xiv notatur : *Annus retributionis nequam abbatis venit*, *Iramonis scilicet tunc depositi*, quod etiam in Einsidlensi a prima manu habetur.

An. 1009, Ad *Wolferadum Hermannii patrem* in margine sæc. xv *comes de Veringen*; ubi rursus nescio quid commentus est *Canisius*, pro *Piligrini et Berthradæ filiam* legens *Piligrini et Bernhardi filiam*; qui item anno sequente loco *paternus avus meus Clemens* intolerando errore ponit *paternus avus in censibus clemens*.

An. 1051, ad marginem ex sæc. xiii, *primi lapides ecclesiæ cellæ S. Meginradi vi Idus Maii positi sunt*. In cæteris codicibus primæva manu exarata *Canisius* detruncata exhibet.

An. 1052, manu sæc. xv, ad *Bertham* notatur de *Helfenstein nata*. Ibidem in margine sæc. xiv additur : *Warmannus episcopus Constantiensis, quondam monachus hujus loci, Eremitani scilicet, quamvis Einsidlenses inter et Augienses de eo adhuc lis sit*. Lacunam quæ hoc anno in Augiensi transumptisque inde codicibus observatur, ex *Bernoldo Monacensi* supplēvimus.

An. 1054, ab Augiensi aberrat *Augustanus* et *Canisius*, qui pro *Brun patruelis imperatoris, filius scilicet ex Mathilde*, legunt : *Brun patruelis imperatoris filius filique*; et mox postea : *Episcopatum die Paschæ accepit apud sanctum etiam Theobaldo, etc. pro : accepit. Apud sanctum Gallum etiam Theobaldo, etc.*

An. 1059, manu sæc. xiii ascriptum : *Ecclesia cellæ S. Meginradi in Idus Octobris dedicatur, et reliquæ corporis S. Meginradi ab Augiensi hactenus retentæ redditæ sunt*. Ita etiam in Einsidlensi primæva manu; in Augiensi tamen vox *ab* studiose erasa est,

quod controversiam indicat jam tum inter utrumque cœnobium motam de possessione corporis *S. Meinradi*. Similia ex *Augustano* profert *Canisius* in fine sic depravata et mutilata : *Et reliquæ corpus S. Meginradi*. Plura deprædicatæ alias hujus editionis errorum monstra producere nimia molis foret; sed vel hæc pauca abunde sufficiunt, ut de ejus pretio sincerum quis judicium ferre possit.

Additamenta vero ista, quantum quidem *Einsidlense* monasterium concernunt, *Augiensi* codici pleraque inserta fuere sæc. xiv, quo ibidem asservabatur, prout prodit tam character multo recentior, et fere semper idem, quæ nomen loci scriptis omissum : quod *Hermannus* genuinus semper exprimit, etiam ubi de ipsa *Augia*, in qua scribebat, agit. Alia ratio est de iis quæ ibidem ad an. 948 et 954 de divina consecratione capellæ *B. V.* facta et confirmata leguntur, non in margine, sed in ipso contextu. Hæc enim majorem retatem præferunt, nec adeo a primæva codicis manu discrepant. Character ad similitudinem reliqui textus efformatus est, ut illo tamen aliquid compressior appareat, ac nullum insuper spatium inter utrumque annum, prout alias plerumque observatur, vacuum relinquat. Atramentum quoque nonnihil recentius magisque nigrum est. Nec vero inde interpolationem certo evincere audent; quæ si etiam foret, satis antiqua et codici vix non cœva esset. Idem judicium ferendum censemus de iis quæ ad an. 934 et 958 notantur de *Eberhardo*: quæ ideo suis locis intacta reliquimus; non item ad an. 949, 960 et 996 de *Gregorio abbate*, quæ etsi antiqui nonnihil characteris, interpolationem tamen sapiunt, quod ibi nomen loci, seu cella *Meginradi* expressum haud sit, quæ omnia scriptori *Einsidlensi* tribuenda videntur, uti illa quibus illud additur, adhuc in *Augia* ascripta censemus, nisi recentior character aliud prodatur.

XX. Initium ducit *Augiensi* codex a *Nativitate Domini* absque ulteriore titulo, nisi qui a manu sæculi xiv additus est, prout illum in nostra editione notavimus. Pertingit autem continuata serie usque ad an. 1051, quo desinit; non quod *Hermannus* ibi finem scribendi fecerit, sed quia tunc ipse codex, rescissis aliquot foliis quibus anni posteriores continebantur, mancus est : qui idem defectus in descriptis quoque exinde *Einsidlensi* et *Augustano* codicibus habetur; unde sinistrum hoc fatum *Augiensi* codici saltem jam sæculo xiv obtigisse necesse est, quo illi ex eo fuere transumpti. Dolendum id erat, nisi ex *Murensi* et *Engelbergensi* mss., qui jam ab annis prioribus cum *Augiensi* concordarunt, suppleri potuissent hæc trium annorum lacuna usque ad an. 1054, quousque nempe perductum est *Hermannii* chronicon, uti *Bertholdus*, ejus discipulus, in *Vita superius* data testatur, quocum etiam faciunt codices *Bernoldi* et *Murensis* ad annum 578.

Etsi vero *Murensis* deficiente *Augiensi* per annos 1052, 1053 et 1054 decurrat, istis tamen tribus an-

nis ab edito Urstisii nonnihil discrepat. Utrumque A igitur edendum censuimus, dubii ultra genuina sit Hermanni-lectio; maxime cum post an. 1052 finem habeat San-Georgianus Urstisii codex, quocum etiam tunc Bernoldo finem imponimus, illum ab anno 1053 in tom. II prosecuturi.

XXI. Neque vero exinde firmatur Gundlingii et Vos- siii (*De hist. lat. l. II, c. 44, § 49*) conjectura, Herman- num suum Chronicon duntaxat ad an. 1053 perdu- xisse, eo quod Bertholdus Constantiensis jam ab illo anno continuationem suam fuerit exorsus. Facit id quidem Urstisius in sua editione; at in autographo Bernoldus tam priora quam posteriora illo anno 1053 una serie narrare pergit, nulla facta alicujus conti- nuationis mentione, quæ adeo a quo anno incipienda sit, determinari hinc nequit; de quo suo loco plura. B Hermanni vero adhuc esse annum 1053, ipse prodit scribens: *Werinarius frater meus, quod saltem Urstisius habet.*

Enormius autem aberravit Trithemius, qui (*Annal. Hirsang. tom. I*) obitum Hermanni jam ad an. 1043 consignat. Falluntur et illi qui sibi persuadent, quæ n illo Chronico ab anno 1040 sequuntur, ab alio scriptore fuisse addita, utpote fusius exarata; quasi vero gesta temporum que scribebat viciniora eam melius sibi cognita prolixiore quoque calamo descri- bere haud potuerit. Imo illius temporis gesta ipsum magis scriptorem produunt, quo primum clericus seu monachus in Augia factus est circa annum trice- simum ætatis, ut testis est Vite scriptor; unde et ad- huc matris suæ Hiltrudis epitaphium scripsit ad an- num 1052, ut cætera jam allata testimonia taceamus. C Illi unum modo superesse posset dubium num annus 1054, ad quem Chronicon suum perduxisse scribitur, in huic calculum computandus veniat, an ab eo sit excludendus, partim ob codices qui contrarium sua- derè videntur, de quibus tamen mox diximus, partim quod miracula Leonis IX papæ, eodem anno, die 19 Aprilis, defuncti, vix pervenire potuerint in noti- tiam Hermanni post quinque menses et longam ægri- tudinem defuncti, ut ea ipse adhuc scribere potuerit. Ex quo autem illud tantum forte quis conjiciat, priora hujus anni 1054 gesta ab Hermanno adnotata, ab ejus discipulo postea fuisse suppleta, ut tamen integer is annus Hermanno tribueretur: id quod disertis verbis facit Murensis codex, quem nobis hac in re sequen- dum censuimus. D

XXII. Discimus porro ex dictis quo tempore Chro- nicon suum exorsus sit Hermannus quove illud termi- navit. Unde Veteris Testamenti Chronicon, eidem in cæteris codicibus, excepto Augiensi, præmissum, non ipsi, sed ejus descriptoribus tribuendum est, qui pro- mediæ ætatis genio chronica se scribere posse nequa- quam putarunt, nisi venerabile Bedæ nomen, ejus, ve De sex mundi ætatibus librum illis præfigerent, forte ut codicum raritatem consulerent. Quod etsi scriptori- bus, nequam tamen eorum editoribus ignoscen- dum arbitramur, qui toties reoetum Bedæ Chroni- con identidem publico sine causa obtulerunt.

XXIII. Id vero speciale habet codex Augiensis, quod facta quæ narrat non juxta annos regiminis imperatorum aut regum suppetet, uti cæteris codici- bus et Monacensi quoque familiare est. Quo ipso id facile conigit ut, dum unus primum cujusdam regis annum ab obitu præcedens ris, alter demum ab anno sequente numeravit, in ipsius regiminis annis sibi haud constarent, adeoque et in assignandis cui- libet anno gestis et temporum computo a se invicem discrepant. Hermannus autem res cum incarnati- onis Dominicæ annis copulare aggressus est. *Verum, ut notat Bouquet, tom. III Script. rer. Franc., p. 319, infelici conatu, saltem quantum attinet ad res quæ sub prima regum Francorum stirpe gestæ sunt; imo sæpe alibi quoque, inductus utique ab auctori- bus antiquioribus quos secutus est. Quod autem ad- dit idem Bouquet: Veros annos, quoad ejus fieri po- tuerit, adnotabimus, nullo habito respectu ad annos ab Hermanno notatos, quos tamen cuique articulo præ- mittemus, nostrum quoque ex parte facinus in hac editione, ut scilicet, ordine Hermanni retento, genui- num cujuslibet facti tempus alio caractere subji- ciamus, quantum quidem ex recentioribus et accu- ratioribus chronologis statuere licuit.*

Hos inter imprimis numeramus P. Stephanum Clement, ininsigne congregationis Benedictino-Mau- rianæ in Gallia decus, qui in præstantissimo opere *l'Art de vérifier les dates*, tertiis typis Parisiis an. 1783 seqq. tribus hucusque tomis majoribus excuso et aucto, exacte, si quis alius, temporum seriem digessit, cui tamen æque ac nobis nonnunquam ab aliis accini possit: *Quandoque bonus dormitat Homerus.*

Qui celebratissimos hucusque chronologos Scali- gerum, Petavium, Calmetum aliosque evolventur, oppido noverint quantæ vel nunc operæ et difficul- tatis sit ordinatam semper curatamque temporum rationem inire. Tanto magis indulgendum est medi- ævi scriptoribus, si in supputandis subinde aberraverint, rebus enarrandis sæpe magis quam dis- cutiendæ chronologiæ intenti, unde, ne filium narrationis abrumperent, plurium simul annorum gesta in unum congesserunt. Adde quod unus idem- que auctor etiam ex antiquis in statuenda chronologia sibi semper haud constet, quod vel ex Eusebio liquet, qui aliter in Chronico, aliter in Historia tempora digessit: quanto minus inter tot tamque diversos auctores exacta semper concordia expectanda est? Quod præcipue in Hermanno nostro evenit, qui Chronicon suum ex diversis adeo scriptoribus col- legit.

Accedit alia tam diversæ temporum supputationis ratio ex negligentia seu imperitia amanuensium, qui sæpe annum aut prænotare neglexerunt, aut loco incongruo adnotarunt; quo ipso plura diversorum temporum facta ad unum annum conjunguntur, vel ejusdem anni in plures dispartuntur, unde error semel admissus plures deinceps annos pervagatur, uti in nostro Chronico haud una vice advertimus. Id enim tam in Bernoldi quam in Hermanni codicibus

sæpius evenisse eorum collatio monstrabit, et amplius ex Canisiana editione evincitur, quæ, etsi ex codice ab Augiensi descripto adornata sit, in adnotandis tamen annis sæpius ab eo discordat. Cum igitur discrepantias illas conciliare ac genuinum calculum a scriptoribus depravatum restituere difficillimum fuisset, ne dicam impossibile, consultius annos, prout in codicibus nostris habentur, retinendos, quam temere mutandos esse duximus, ut tamen errorem, ubi manifestus est, notare haud omittamus.

Id denique semel monuisse sufficiat, Hermannum peræque ac cæteros ejus temporis Germaniæ chronographos anni initium non a prima Januarii die, sed a præcedentis Dominicæ Nativitatis festo repetere, unde sæpe contingit ut res circa Natale Domini gestæ modo ad præcedentem, modo ad subsequentem annum referantur, uti Caroli Magni imperatoris coronatio tunc facta ad annum 800, nunc ad annum 801 refertur.

XXIV. Chronica porro non ex proprio auctorum ingenio, sed ex priorum scriptorum testimonio concinnari posse, res ipsa loquitur. Id unum hic refert quo fonte bilatur, et qua fide res gestæ enarrantur. De Hermanno Vitæ ejus scriptor testatur quod *libellum Chronicorum undecunque laboriosa diligentia collegerit. Fontes illos, præcipuos saltem, Monacensis Bernoldi codex his verbis indicat: Insunt auctores Chronicorum Eusebius, Hieronymus, Prosper, Dionysius, Jordanes, Beda.* Unde etiam caute per decursum adnotatur quo anno quisque illorum Chronicon suum absolverit. Præter hos vero plures adhuc esse unde sua deprompsit Hermannus, tam inferius quam in Chronico suis quosque locis adnotatos videbimus. De præcipuis nunc pauca. Primus est Eusebius Cæsariensis, scilicet ejus Chronicon a Christo nato usque ad annum 327, unde illud Latine a se redditum prosecutus est S. Hieronymus usque ad annum 379, uti habetur in Scaligeri Thesaurò temporum, ed. Lugd. Bat. an. 1606. Nec vero illud simpliciter descripsit Hermannus, sed potiora tantum quæ sibi videbantur excerptis, ac nonnulla subinde alia ex Bedæ præ primis Chronico, inseruit. Eusebii tamen chronologia sæpius hic alterata est, et uno alterove anno sive promotà sive postposita; qua de re legendus Petavius De doctrina temporum, l. ix, cap. 1. Præter Chronicon Eusebii, illius quoque Historiam ecclesiasticam Hermannus inserviisse pluribus ex locis liquet. Prodiit ex recensione Henr. Valesii Augustæ Taurinorum an. 1746.

Alter est Prosper Aquitanus, qui Chronicon ab anno 379, quo desit Hieronymus, usque ad annum 455 perduxit. Habetur id in eodem Scaligero, et apud du Chesne Script. Franc., tom. I, p. 196, nec non in Grævii Thesaurò Antiq. Roman., tom. XI, p. 512, maxime in Prosperi Operibus, editi. Venet. an. 1744.

Continuatorem is habuit usque ad annum 565 Victorem episcopum Tununensem in Africa, qui

una cum continuatione Joannis Bielariensis abbatis usque 590 exstat in eodem Scaligero. Item Marius Aventicensis seu Lausannensis episcopus ab anno 455 usque 591 apud du Chesne l. c. p. 210 et in P. Bouquet novissima Collectione Scriptorum Francicorum, tom. II, p. 12.

Ad Hieronymi continuatores quoque spectat Idacius Lemicensis in Gallæcia episcopus, cujus Chronicon ab anno 379 usque 467 locis citatis continetur. Item Marcellinus comes Illyrici, ab an. 379 usque 566 in Scaligero et Bouquet. Nec prætereundus Cassiodorus, cujus Chronicon usque ad annum 519 legitur inter ejus Opera, tom. II, p. 554, edit. Venet. an. 1729. Exstant hi fere omnes etiam in nova chronicorum editione Patav. an. 1787 a Roncallio adornata.

Quibus quidem cunctis usum fuisse Hermannum haud semel notavimus, præ primis autem Marcellino, ex quo integra commata ad verbum Chronico suo inseruit.

Tertius in Bernoldo memoratur Dionysius cognomento *Exiguus*, qui annos a Nativitate Christi computare cœpit æræ vulgatæ auctor, ordiens cyclum suum paschalem ab anno 551. Scripsit etiam an. 527 codicem canonum ecclesiasticorum e Græco in Latinum translatus, qui habetur in Justelli Bibliotheca Juris canonici, tom. I, p. 97. Chronicon autem scripsisse non reperio, nec ipse Hermannus aliud nisi ejus Cyclum notat.

Quartus est Jordanes, aliis Jornandes, episcopus, ut volunt, Ravennatensis, qui scripsit De regnorum ac temporum successione usque ad an. 560; itemque Historiam de Gothorum origine usque ad annum 540. Quæ opera exstant in Muratorii Scriptori us Rerum Italicarum, tom. I, p. 187 et 202.

Beda denique Venerabilis præter opus De sæculi mundi ætatibus usque ad annum nati Christi 624 (Opp. t. II) scripsit et Historiam ecclesiasticam gentis Anglorum (Opp. t. III) sub cujus nomine habetur quoque breve Chronicon usque ad an. 810 apud du Chesne l. c., tom. III, p. 125.

Neque tamen omnes scriptores indicavit Bernoldus unde de promptum est Hermanni Chronicon. Alios enim adhuc deteximus, quorum opera est usus. Ex his sequentes potissimum notamus.

Gregorii Turonensis Historia Francica, quam ab anno 458 usque ad annum 591 excurrentem Parisiis an. 1639 edidit Theodoricus Ruinart; cui subjecti ejus epitomen per Fredegarium Scolasticum factam, hujusque et aliorum continuationes usque ad annum 768, quæ omnia in Bouqueti quoque citata Collectione, tom. II, p. 74 seqq., habentur, temporum tamen ratione aliter nonnulli subducta.

Isidori Hispanensis Chronicon usque ad annum 626 exstat inter ejus opera, tom. I edit. Madrid. an. 1778.

Procopii Cæsariensis Historia De bello Gothico a. anno 489 usque 552 habetur in Muratorii Scriptori- bus Rev. Ital., tom. I, p. 145, uti et Pauli Diaconi libri vi De gestis Longobardorum ab an. 568 usque

744, l. c., p. 596, et quæ sub ejus nomine circumfertur Historia Miscella usque ad annum 813. *ibid.* pag. 1.

Anastasius S. R. E. Bibliothecarius sæculo ix Vitæ Romanorum pontificum scripsisse creditur, quæ sæpius quidem, optime tamen Romæ an. 1718 a Franc. Bianchini editæ prodierunt.

Hepidanni San-Gallensis monachi Annales ab anno 709 usque 1041, si non inter fontes, certe inter subsidia Hermannii connumerandi videntur, cum proxime ad ejus tempera et locorum viciniam accedant, etsi hunc Hepidannus supervixerit. Hos exhibet du Chesne tom. III et Goldstus l. i Scriptorum rer. Alemannicarum, cum aliis ejusdem monasterii scriptoribus qui pro Hermanno illustrando seu confirmando faciunt.

Principem vero Hermanniani Chronici fontem ab anno 614 usque ad an. 900 facile constituunt Annales Fuldenses, ab anonymo eorum scriptore Fuldensi monacho ita nuncupati; quos ipse presso pede sequitur, et mutato interdum stylo contrahit. Atque ubi isti deficient aut desinunt, brevior quoque rursus incipit esse Hermannus, et Reginonis continuatorem usque ad an. 972 passim ita exprimit, ut dubium vix non suboriri possit an non sub hoc continuatore ipse Hermannus lateat; pleraque enim particularia viciniam nostram diœcesimque Constantiensem concernunt.

Quod ipsum etiam fecit Hermannus, ubi Annales Fuldenses excerpit, quibus seriem Romanorum pontificum et Constantiensium episcoporum, nec non Augiensium et San-Gallensium abbatum aut de suo aut aliunde haustum addidit. Ediderunt hosce Annales Freherus, Pitthœus, du Chesne, et omnium optime P. Martinus Bouquet in sæpe laudata Collectione per partes, tom. II, V, VI et VII, ubi etiam depravatam sæpe chronologiam emendavit.

#### § IV. — *Novæ editionis ratio.*

XXV. Ex his jam satis patere arbitramur novæ a nobis susceptæ editionis rationem. Hanc ex Augiensi codice, si non Hermannii ipsius autographo (quod, deficiente aliquo ejus operum propria illius manu descripto, unde de charactere similitudine judicari posset, affirmare haud licet), primario saltem et omnium, quod hucusque detectum sit, antiquissimo apographo, ac, quod caput est, hucusque inedito, adornandam suscepimus, aliorum quoque cœvorum fere codicum suffulti subsidio.

Hunc quidem primum fundamenti loco posuimus, resectis inde quibuslibet additionibus sive interpolationibus a posteriore manu indubitato factis, retentis duntaxat illis quæ dubiæ adhuc sunt, de quibus jam superius actum. Cuilibet anno seu facto, quoad ejus fieri licuit, addimus fontes unde Hermannus hausisse deprehendi potuit. Eum in superiore pagina verbis CODEX AUGIENSIS indicamus. Huic alio caractere subjicimus Hermannii compendium ex autographo Monacensi codice Bernoldi ejus nomine prenotatum, quod quasi lectionum varian-

atium loco inservire possit: in quo insuper anni omissi aut idem habent quod Augiensis, aut ut plurimum vacui sunt. Cæteros vero mss. codices supra indicatos notandos haud censuimus, quod partim innumeris interpolationibus scateant, partim cum illis quos edimus in præcipuis saltem convenient. Solum ad ultimum Hermannii decennium, quo cum Augiensi concordant, aut mancum supplet, Gottwicensem et Murensem codices primis suis litteris notamus.

Chronologiam porro in codicibus observatam ex supra jam dictis intactam ubique servamus, subnotato, sicubi certo aberraverit, genuino gestorum anno. Orthographiam vero, in nominibus præcipue propriis, nostro tempori congruam adoptavimus, non illam in variis codicibus tantopere diversam, et ex scriptorum sæpe imperitorum genio profectam, ne lectoribus fastidium ex tot solœcismis textui alias inserendis, ac dein per subjunctas variantes corrigendis ingeramus. Quæ ipsa quoque ratio est quod variationes in hucusque editis occurrentes omiserimus, quippe quæ lectores aut gravant aut impediant, ac insuper libri molem frustra adaugent: editis siquidem exemplaribus instructi, eas ex collata nostra editione facile detegent; qui autem illis destituuntur, earum facturam haud gravate ferent, quos genuina factorum narratio ex puro fonte magis juvabit quam lectionum tantopere discrepantium, et errorum sæpe ex variis editionibus accumulata farrago. Cunctis his demum notæ subinde ad calcem adduntur, ubi eis sive ad corrigendum sive ad illustrandum Hermannum opus fuerit, exque potissimum strictæ duntaxat, ne observationibus textum nimis augendo non tam alterius Chronicon edere quam novum ex variis condere videamus. Utiles tantum esse nostra hac editione optamus, quod quidem si obtinuerimus, et nostris et eruditorum votis factum erit satis.

#### § V. — *De Bertholdo, Hermannii continuatore et discipulo.*

XXVI. Hic jam de ipso Hermanno Chronici auctore pluribus disserendum foret, quod tamen, ne eadem sæpe repetere necesse sit, ad Vitam ejus differenda censuimus, quam supra dedimus, a Bertholdo illius discipulo et primo continuatore descriptam, cujus etiam continuatio ab anno 1034 usque 1066 in editis immediate subjicitur Hermanno, omissa tamen ejus Vita, cujus loco parvum elogium ponitur. Solus Urstisius, finito Hermannii Chronico post annum 1054, in sua editione sequentem continuationem distinguit, in eo tamen deceptus quod eam subdubitando tribuat Bertholdo Constantiensi, cujus tamen mox ab initio diversum Chronicon addidit tom. I Scriptor. German., p. 359. Ast miramur viro al'as sat perspicaci hoc subrepere potuisse ut, cum duas adeo inter se diversas continuationes præ manibus habuerit, eundem tamen utriusque auctorem vel dubitando existimaverit. Auctores vero fuisse diversos præterquam quod alia fere quilibet facta usque ad an. 1066 enarrat, vel id unum extra omne



dicium ponit quod prior ad an. 1061 Alexandrum II papam sedis apostolicæ usurpatorem nominet, Honorium vero seu Cadolum ceu legitimum papam habeat. Haud tamen inde Bertholdum hunc schismaticis accensemus, quippe qui ex fama rei tunc in vicina sibi Basilea et suo tempore gesta scripserit, alterius sane mentis futurus si continuationem suam usque ad annum 1067 produxisset, quo Alexander legitimus papa in synodo Mantuana agnitus est. Quod ipsum manifesto argumento est quod anno 1066 scribere desierit hic Bertholdus, cum perperam prius scripta emendare amplius haud potuerit.

Bernoldo autem, etsi eodem tempore, posterius tamen scribenti, rei veritas ex eventu magis patuit; unde etiam eundem Alexandrum tanquam verum pontificem dilaudat, seque per totum Chronici sui seriem juratum schismaticorum hostem declarat. Quis vero sanus tam diversarum partium studium uni eidemque auctori ascribat? Equidem Bertholdo primam illam et brevioram continuationem tribuit Murensis codex, ita ad calcem Hermanni an. 1054 scribens: *Hucusque chronica Hermanni. Abhinc Bertholdus.* Quis vero iste? Haud certe alius ac ille ex quo vitam Hermanni cum dicta brevioris ejus continuatione subjungit, et unde præter cæteros sua hausisse ad annum 744 fatetur codicis illius scriptor, Bertholdus scilicet, Hermanni discipulus; quem ibidem a Bertholdo, S. Blasii presbytero, fusioris scilicet continuationis auctore, nominatim distinguit, quos vero ambos cæteri scriptores hucusque in unam Bertholdum Constantiensem presbyterum perperam conflarunt, vel ex solis mox dictis contrarium eddendi, præter ea quibus id ipsum ad Bertholdum tom. II pluribus declarabitur.

Eundem quoque Bertholdum satis aperte indicat Anonymus Mellicensis De script. eccles. c. 92 (MURÆI Biblioth. eccles., p. 155) ita scribens: *Bertholdus, qui ejusdem (Hermanni) auditor et discipulus existit, vitam magistræ et Chronicam scribit,* unde etiam vitæ illius scriptor innotescit, cujus nomen in illa haud legitur. Vitam porro illam Murensis codex subjungit mox post verba: *Abhinc Bertholdus,* quæ etiam in Gottwicensi habetur; quam in dictis codicibus mox excipiunt quæ in Urstisio sub continuationis nomine post Hermannum sequuntur, atque eadem ferme sunt, nisi quod quedam subinde ex altera quoque Bernoldi continuatione inserantur; quæ ambæ ibidem in unam confunduntur, prout inter alia exinde quoque apparet quod illorum codicum scriptores ad annum 1061 Alexandrum II papæ faveant, atque Bernoldum in eo, non Bertholdum sequantur.

XXVII. Ex his autem quæ in ista Vita de seipso narrat Bertholdus, monachus Augiensis fuisse facile conficitur, Hermanno præ cæteris familiaris; quem insuper in extremo morbo assiduum sibi adiutorem assistere voluit, eique moriturus tabulas suas consignavit, ut *quæcumque adhuc scribenda restant in eis,* diligenter emendat, et scripta aliis commendat; quæ fortassis continuandi illius Chronici occasio fuit. Dum vero Hermannum magistrum suum vocat, non de magistro puerorum, sed virorum in altioribus disciplinis, quibus præfulgebat Hermannus, eruditorum intelligendus est. Virum certè, non juvenem Bertholdum arguunt, quæ mox memoravimus. Nec adhuc juvenem illum prodit quod Hermannus librum suum *De mensura astrolabii* apud Pez, Thes. Anecd., tom. III, p. II, p. 95, eidem inscripserit, quemque ejus potissimum instantia motus composuit. Et quidem ex illis jam tum presbyter fuisse videri posset, siquidem talis unquam fuerit, cum presbyteri titulum eidem nec Mellicensis Anonymus, nec citati codices, nec ipse Hermannus tribuant, prout tamen Bernoldo faciunt. Quæ hic alii comminiscuntur, infra ad Bernoldum examinantur.

XXVIII. Quousque vero continuationem suam perduxerit Bertholdus iste, ex codicibus certo statui haud potest. Qui unicum Hermannii continuatorem agnoscent, illud ad annum 1100 deductum fateri debent, ut ut inter alia obitus ejus in Bernoldi Chronico ad annum 1088 memoratus illis adversetur; hunc enim ipsum esse judicamus, de quo ille l. c.: *Bertholdus, doctor egregius, in sacris literis apprime eruditus, in senectute bona plenus dierum, migravit ad Dominum IV Idus Martii;* quæ cum superioribus dictis optime convenire videntur. Editi, quoscunque habemus, ultra annum 1066 haud progrediuntur; ac post illum annum codices nostri cum altera Bernoldi continuatione conveniunt.

Ut adeo non vana sit conjectura, editorum quoque codices in Bertholdo ultra dictum annum 1066 haud processisse; quod etiam ex supra (n. 26) allegata utriusque auctoris sentiendi diversitate magis firmatur. Demus enim Bertholdum postea sententiam suam mutasse, correxisset saltem postea quæ ad annum illum 1061 contra legitimum papam scripserat, si ad ulteriora schismaticis tempora continuationem suam perduxisset.

Tantum de Hermanni Chronico disseruisse sufficiat. Plura desideranti satis abunde faciet Joannes Ego in suo tractatu De viris illustribus monasterii Augiæ Divitis an. 1650 conscripto, cap. 28, in Pez zii Thesaur. Anecd. tom. I, p. III, p. 688.